

Borgerløn

– reel frihed

BIEN DANMARK – BORGERLØNSBEVÆGELSEN
NETVÆRK FOR BASISINDKOMST

Borgerløn - reel frihed

Forfattere:

Erik Christensen

Finn Gemynthe

Michael Husen

Dorte Kolding

Karsten Lieberkind

Martin B. Michaelsen

Andreas Mortensen

Helle Wisbech

Udgivet i december 2021

BIEN Danmark – Borgerlønsbevægelsen

Netværk for basisindkomst

Denne udgivelse kan også hentes som pdf på hjemmesiden.

www.basisindkomst.dk

kontakt@basisindkomst.dk

Indholdsfortegnelse

Hvad er borgerløn / ubetinget basisindkomst?	5
Den er universel	5
Den er individuel	5
Den er ubetinget	6
Den er tilstrækkelig	6
Borgerløn, grundindkomst, ubetinget basisindkomst	6
Rettigheder og pligter	8
Ret og pligt historisk set	9
Den ubetingede basisindkomst som menneskeret	10
Andre bidrag til samfundet end erhvervsarbejde	10
Hvad er arbejde?	11
Arbejde uden indtægt	11
Indtægt uden arbejde	12
Pseudoarbejde	13
Økonomernes arbejdsbegreb	14
Arbejde som grundlæggende menneskelig aktivitet	15
Ingen arbejder for sig selv, alle arbejder for alle	16
Har vi råd til borgerløn?	19
Finansieringen betragtet ud fra almindelig sund fornuft	19
Gradvis indførelse af borgerløn	20
Basisindkomst som social dividende	20
Social dividende i form af en EU-dividende	21
Hvordan legitimeres en social dividende?	21
Demokratiet og samfundskontrakten	23
Hvad kan en basisindkomst udrette?	25
Udviklinger på arbejdsmarkedet	27
Globaliseringen	27
Konkurrencesamfundet	27
Prekariatet	28
Automatiseringen	29
Platformsarbejdsmarkedet	30
De overflødige	30

Det statsautoriserede parallelle arbejdsmarked	32
Fagbevægelsen og borgerlønnen	34
Borgerløn og den grønne omstilling	37
Den grønne omstilling forudsætter økonomisk tryghed	37
Ligevægtsøkonomi i stedet for vækst	37
En tilstrækkelighedsrevolution	38
Borgerløn og ligestilling	40
Ligeløn	40
Udsatte livssituationer	41
Balancer i livet	41
Borgerløn i det politiske spektrum	43
Den røde borgerløn	43
Den blå borgerløn	44
Den grønne borgerløn	44
En fælles borgerløn	45
Borgerløn – fordi ...	46
For menneskets skyld	46
For retfærdighedens skyld	46
For fællesskabets skyld	46
For arbejdslivets skyld	47
For samfundsøkonomiens skyld	47
For miljøets skyld	47
For nemheds skyld	48
Udsigt til mere frihed og tryghed	48
Borgerlønnens historie	49
Om BIEN Danmark	56
Litteraturliste	57

Hvad er borgerløn / ubetinget basisindkomst?

Borgerløn – eller ubetinget basisindkomst (UBI) – er et beløb, staten udbetaler løbende til alle borgere i et samfund, og som har til formål at sikre alle et økonomisk eksistensgrundlag. Borgerlønnen skal være tilstrækkelig til, at man kan leve af den på et beskedent niveau og udformet således, at hvis man supplerer den med lønarbejde eller anden indkomst, bortfalder den ikke og bliver ikke reduceret.

Idéen om en borgerløn har været fremsat mange gange i historien, f.eks. i forbindelse med grundlæggelsen af Amerikas Forenede Stater og i formuleringen af de universelle menneskerettigheder under den franske revolution. Den var fremme i tiden lige efter 1. verdenskrig, ved den økonomiske krise omkring 1930, ved de store arbejdsløshedsbølger i 1980-90'erne, ved finanskrisen i 2008, og senest ved den verdensomspændende coronapandemi i 2020.

Der har været gennemført forsøg med borgerløn flere gange, bl.a. i USA, Canada, Indien, Namibia og Finland, og flere fremtrædende økonomer har talt for indførelse af forskellige former for borgerløn.

Borgerløn er kendetegnet ved at være *universel, individuel, ubetinget og tilstrækkelig*.

Den er universel

At borgerlønnen er *universel*, betyder, at den udbetales til alle borgere med statsborgerskab – eller eventuelt EU-borgerskab, hvis borgerlønnen skal omfatte alle EU-borgere og ikke blot følge de nationale grænser – til lønmodtagere og arbejdsgivere, til rige og fattige, til børn, unge og gamle, til folk under uddannelse, kunstnere, iværksættere, syge og handicappede.

Til alle.

Den er individuel

At den er *individuel*, vil sige, at den gives til enkeltpersoner, således at enhver er sikret sit eget individuelle forsørgelsesgrundlag, uafhængig af ægtefælle eller samlever. Borgerløn gør op med den gensidige forsørgerpligt og med "dyneløfteri", hvor sagsbehandlere skal kontrollere, om en ydelsesmodtager er enlig eller samlevende. Forsørgerpligten er en rest af en patriarkalsk familiestruktur, som det er på tide at få afskaffet. Man vil stadig have forsørgerpligt over for sine børn, men også børn vil modtage en basisindkomst, administreret af forældre eller værge. Det er en politisk diskussion, om børn skal modtage samme beløb eller mindre end voksne og eventuelt graderet efter alder.

Den er ubetinget

At den er *ubetinget*, vil sige, at der ikke stilles nogen betingelser for udbetaling af basisindkomsten. Den udbetales automatisk hver måned til alle borgere. Ingen blanketter skal udfyldes, og ingen sagsbehandler skal tage stilling til, om den enkelte er berettiget. Man skal ikke være fattig, arbejdsløs eller syg. Det kræves ikke, at man står til rådighed for arbejdsmarkedet. Udbetalingen modregnes ikke i formue eller indtægt. Det vil med andre ord med en borgerløn altid kunne betale sig at arbejde, uanset hvor få timer, man gør det, eller hvor lav timelønnen er. Der vil ikke være noget stigmatiserende ved at modtage borgerløn, som der kan være det ved de nuværende overførselsindkomster. Det er ikke flovt at modtage en grundydelse, som alle andre også får.

Den er tilstrækkelig

At borgerlønnen er *tilstrækkelig*, vil sige, at den skal være på et niveau, som gør det muligt at leve af den, om end på et beskedent niveau. Fastsættelsen af niveau vil være en politisk diskussion. Hvis et samfund har en defineret fattigdomsgrænse, kan dette være et vejledende niveau for en basisindkomst, og den kan som nævnt gradueres, så der er en lavere sats for unge under uddannelse og en endnu lavere sats for mindre børn. Danmarks Statistik definerer fattigdom som indtægt under 50 procent af medianindkomsten, hvilket i 2021 giver en fattigdomsgrænse ved ca. 120.000 kr. Der foreslås en månedlig udbetaling, ikke en engangsydelse.

Borgerløn, grundindkomst, ubetinget basisindkomst

Der findes et væld af betegnelser, både på dansk og andre sprog, for det vi nu som oftest kalder borgerløn. På engelsk er “Basic Income” blevet det meste udbredte, som det også ses afspejlet i navnet på den internationale paraplyorganisation Basic Income Earth Network, med forkortelsen BIEN, som Danmark har tilsluttet sig. Herhjemme er det blevet til “basisindkomst”, “ubetinget basisindkomst” eller blot UBI. Forkortelsen UBI bruges også internationalt, idet den både kan stå for “Unconditional Basic Income” og “Universal Basic Income”. Endelig findes der mere sjældent benyttede betegnelser som “Citizen’s Income” eller “Citizen’s Basic Income”. Men fælles for dem er, at de alle viser hen til den samme grundtanke, og de kan derfor i princippet bruges i flæng, som synonymmer.

Ordet borgerløn er kendt fra starten af 1970’erne, men blev først alvor etableret i den danske bevidsthed med bogen *Oprør* fra midten fra 1978. Bogen blev med sine over 100.000 solgte eksemplarer en bestseller og førte dengang til en livlig debat. Siden har “borgerløn” været det mest benyttede udtryk for en ubetinget basisindkomst i Danmark. Tilsvarende hedder det i Norge “borgerlønn” eller “grunninntekt”

og i Sverige “medborgarlön” eller “basinkomst”.

I USA har ideen været diskuteret under betegnelsen “Basic Income Guarantee (BIG)”.

En anden måde at sikre borgerne en ubetinget basisindkomst er gennem en såkaldt “negativ indkomstskat”, en idé, som bl.a. er fremsat af den liberalistiske økonom og nobelprismodtager Milton Friedman. Her er princippet, at borgerlønnen har form af et fradrag i indkomstskatten. Hvis forskellen er negativ, udbetales den af skattemyndigheden til skatteyderen.

“Social dividende” er endnu et begreb, der har været anvendt om en udgave af borgerløn. Denne ydelse til borgerne er baseret på afkastet af offentlige virksomheder eller offentligt ejede ressourcer. I Alaska er en sådan dividende, den såkaldte “Alaska Permanent Fund”, baseret på indtægten af olieforekomster. I EU har den belgiske filosof og økonom Philippe van Parijs foreslået indførelse af en eurodividende for at styrke og legitimere eurozonen. En social dividende opfylder dog ikke pr. definition betingelsen “tilstrækkelig”.

I Tyskland kalder man det “Grundeinkommen” (grundindkomst), en klar betegnelse, der angiver, at der ikke er tale om en velfærdsydelse, som skal kompensere for en manglende indtægt hos modtageren.

Så lad os slå fast, så det ikke kan misforstås: Borgerløn er ikke en social ydelse, der gives til arbejdsløse eller andre uden indkomst, men et beløb, der udbetales til alle borgere, og som man frit kan supplere med løn eller anden indtægt.

Rettigheder og pligter

Vi opfatter en ret til en ubetinget basisindkomst som en ny rettighed i velfærdssamfundet modsvaret af den almindelige skattepligt.

Skattepligt skal forstås i en udvidet forstand som alle de måder, hvorpå vi som borgere betaler til statskassen. For eksempel: indkomst-, selskabs-, formue- og ejendomsskat, afgifter på alkohol, tobak, specialvarer, energi, arv, broer, tinglysning, udstykning, spil, flyvning, spildevand og CO₂, moms, grundskyld og licens. Listen er lang – på Danmarks Statistik er skatter og afgifter sorteret i 205 kategorier og underkategorier. Nogle vil hævde, at en ubetinget borgerløn bryder med en moralsk norm om, at med rettigheder følger pligter, eller at man skal yde, før man kan nyde. Når der diskuteres arbejdsmarkeds- og socialpolitik, hører man ofte socialdemokrater give udtryk for et grundlæggende princip om ret og pligt – “Gør din pligt og kræv din ret”. Hvis man modtager dagpenge eller kontanthjælp, har man altid pligt til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet, pligt til aktivering eller til at udføre et nyttejob. Det er et princip, de fleste partier forfægter.

Det er imidlertid en problematisk fortolkning af ret og pligt. Det normale i velfærdssamfundet er, at vi har velfærdsrettigheder, der modsvares af en skattepligt. Det gælder for en række velfærdsydelser, f.eks. gratis uddannelsesinstitutioner, gratis sundhedsvæsen, offentlige veje og anden infrastruktur, folkepension og børnecheck, der modsvares af en generel skattepligt. Det er altså ikke princippet om ret og pligt, der står i vejen for at indføre en sikring af et økonomisk eksistensgrundlag, en ubetinget borgerløn.

Når Socialdemokratiet og andre politiske partier mener, at man ikke kan få en ubetinget borgerløn modsvaret af en skattepligt, er det altså dem, der afviger fra hovedtendensen i forståelsen af ret og pligt. De kræver en arbejdspligt oveni skattepligten. Arbejdspligten er imidlertid selektiv, nærmest alene rettet mod underklassen, og derfor ikke universel. Hvis arbejdspligten, modsvaret af en ret til en ubetinget borgerløn, havde været udformet som en form for “social værnepligt” gældende for alle borgere, ville den i højere grad have levet op til normerne i velfærdsstaten.

Det er påfaldende, at princippet om, at der med rettigheder følger pligter, primært bruges af de stærke over for de svage i samfundet. Det bliver anvendt oppefra og ned, fra de privilegerede og økonomisk sikrede imod de ressourcetsvage og forsvarsløse. Det bliver brugt til at legitimere disciplinering og tvang. Det bliver ikke brugt opad. Man siger ikke til f.eks. virksomhedsejere: Eftersom I nyder godt af samfundsfinansieret infrastruktur og uddannelse af kvalificerede medarbejdere, som

er sikret behandling i tilfælde af sygdom osv., skal virksomheden til gengæld sørge for at bevare danske arbejdspladser (i Danmark) og rydde op, når den har skadet miljøet. Virksomhedsejere har indadtil pligt til at leve op til overenskomster og arbejdsmiljøregler, men er samfundsmæssigt kun forpligtet til at afgive en andel af virksomhedens økonomiske overskud, hvilket nogle virksomheder er i stand til at snige sig uden om. Håndværksmestre har måske moralsk, men ikke konkret og retlig forpligtelse til at tage lærlinge og dermed være med til at sikre egen og et fagområdes fremtidige arbejdskraft. Vi stiller heller ikke krav til boligejere om at yde til fællesskabet, når samfundsudviklingen giver dem "nydelse" for millioner ved hussalg.

Ret og pligt historisk set

Umiddelbart synes socialdemokrater imidlertid at stå stærkt, når de kan henvise til arbejderbevægelsens historie som argument for, at partiet altid har kæmpet for sammenhængen mellem rettigheder og pligter, fordi der på de gamle røde faner stod: "Gør din pligt, kræv din ret". Men hvad mente den tidlige arbejderbevægelse egentlig med sit slogan?

Et nøjere studium viser, at den mente noget helt andet end socialdemokrater i dag. Nemlig nærmest det modsatte.

Da Socialdemokratiet var en klar underklassebevægelse i 1870'erne, blev sloganet "gør din pligt, kræv din ret" forstået som et politisk kampslogan for nye rettigheder (bl.a. lige og almindelig valgret, ret til undervisning, religionsfrihed og ytrings-, forenings- og forsamlingsfrihed) og vendt mod overklassens privilegier (bl.a. manglende indkomst- og arveskattepligter). Man kæmpede for lige rettigheder (underklassen manglede rettigheder) og for lige pligter (overklassen levede ikke op til alle samfundsmæssige pligter, hvorfor den skulle pålægges flere pligter). I dag er klasseforholdene helt anderledes, og Socialdemokratiet et helt andet parti. Socialdemokratiet repræsenterer ikke en underklasse, men snarere en dominerende middel- og overklasse, vil de fleste sige. Som det er nu, bruger Socialdemokratiet princippet om ret og pligt til at retfærdiggøre overklassens fastholdelse af de marginaliserede (arbejdsløse og kontanthjælpsmodtagere) som en andenrangs arbejdskraft (i aktivering, nyttejob) ved at pålægge dem en særlig pligt til at arbejde for deres overførselsindkomst. Det bliver brugt til at legitimere disciplinering og tvang.

Hvor det for Socialdemokratiet tidligere handlede om at sikre universelle rettigheder og pligter og dermed ophævelse af klasseskel, bliver begreberne ret og pligt i dag brugt til at retfærdiggøre en ny klassesdeling med visse grupper, der har særlige rettigheder, og andre, der har særlige pligter.

Den ubetingede basisindkomst som menneskeret

I FN's menneskerettighedserklæring står der bl.a., at "enhver har ret til en levestandard, som er tilstrækkelig høj til at bevare helbred og velbefindende" og i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder siges det, at "den menneskelige værdighed er ukrænkelig", og at "ethvert menneske har ret til livet". Inden for det nuværende økonomiske system er livet afhængigt af, at man får sine grundlæggende materielle behov dækket. Det kan ske ved en ubetinget basisindkomst, der kan danne fundamentet for udøvelsen af de andre rettigheder.

Det særlige ved en menneskeretlighed er, at den i dag er så grundlæggende for vores forståelse af mennesket, at den forekommer selvindlysende og som sådan en rettighed, man ikke skal gøre sig fortjent til eller yde noget for at få. Hvilke pligter hænger f.eks. sammen med retten til at stemme eller retten til en retfærdig rettergang eller retten til yringsfrihed, menings- og religionsfrihed? En basisindkomst kan ende med at få samme status som en ubetinget og universel menneskeretlighed på lige fod med andre fundamentale og umistelige rettigheder.

Andre bidrag til samfundet end erhvervsarbejde

En ret til en basisindkomst uden noget krav om at stå til rådighed for arbejdsmarkedet kan også ses som en anerkendelse af det ubetalte, socialt nødvendige arbejde, der bliver udført til gavn for alle borgere.

I det nuværende samfund udføres en masse ubetalt samfundsnyttigt arbejde i form af husarbejde, omsorgsarbejde, politisk arbejde, kulturelt arbejde eller forskellige former for frivilligt arbejde, der både er med til at sikre markedet og sammenhængskraften i samfundet. Dette arbejde udføres af et stort antal mennesker, som ikke honoreres for det på samme måde som det traditionelle erhvervsarbejde. Man kan i den forstand sige, at "de yder uden af nyde". Om andre mennesker, som nyder godt af dette arbejde, uden selv at bidrage i samme omfang, fordi de har valgt at prioritere erhvervsarbejde, kan man til gengæld hævde, at de "nyder uden at yde", høster nogle fordele uden at betale. Men til syvende og sidst vinder hele samfundet ved, at folk påtager sig frivilligt arbejde og ikke kun erhvervsarbejde. Således viser økonomisk forskning, at frivilligt arbejde indirekte bidrager til en ganske stor del af den økonomiske aktivitet i samfundet, selvom det ikke tælles med i BNP (bruttonationalproduktet). Det ubetalte, samfunds-nødvendige arbejde er altså afgørende for, om det formelle arbejdsmarked og i sidste instans hele samfundet overhovedet kan fungere.

Hvad er arbejde?

Arbejde spiller en stor rolle i samfundets normer. Man er et ordentligt menneske, hvis man er arbejdsom og flittig og det modsatte, hvis man er doven og arbejdssky. Det er arbejdet, der skaber værdier og velstand og giver os alle et godt liv. Det er godt at have et fast arbejde og skidt at være arbejdsløs. Økonomerne laver regnestykker, og nogle politikere vil have skattelettelser til erhvervslivet med forventning om, at det giver flere arbejdspladser. Andre vil sætte samfundsopgaver i gang og dermed øge arbejdsudbuddet og få flere i arbejde. Politikere taler om øget beskæftigelse, men de fleste ønsker i virkeligheden ikke fuld beskæftigelse, da det vil fjerne arbejdskraftreserven. De arbejdsløse aktiverer man, så de er parate og motiverede til at påtage sig et arbejde, når et sådant viser sig.

Men hvad er egentlig arbejde? Hvad vil det sige at arbejde? Hvilket arbejde skaber velstand i samfundet, og er alt arbejde værdiskabende? Det er en misforståelse at tro, at det kun er betalt arbejde, der skaber reel værdi og det er heller ikke al indtægt, der skabes gennem arbejde.

Arbejde uden indtægt

Meget arbejde bliver ikke lønnet eller honoreret, selv om det både er værdiskabende og nødvendigt for samfundet. Det gælder f.eks. det daglige arbejde i hjemmene med at lave mad, passe børn, vaske tøj, og vedligeholde hus og have. Det reproduktive arbejde. Omfanget i tid af reproduktivt arbejde er nogenlunde lige så stort som det betalte arbejde. Men dette arbejde tæller ikke i økonomernes regnestykke. Hvis du overtager rengøringen hos din gamle mor, hvad enten det er fra den kommunale hjemmehjælp eller et privat firma, så falder Danmarks BNP. Det samme stykke arbejde, den samme nødvendighed og værdifulde resultater. Hvis den slags arbejde ikke blev udført, kunne samfundet ikke fungere.

En anden type arbejde, som er værdifuldt uden at blive aflønnet, er frivilligt arbejde – foreningsarbejde, træning af børn i sportsklubber, indsamling og salg i genbrugsbutikker, politisk arbejde i partier, foreninger, lokalsamfund, græsrodsorganisationer og meget andet. Der udføres dagligt store mængder af frivilligt, ubetalt arbejde, som er medvirkende til at opretholde og udvikle et velfungerende samfund.

En tredje type er opfinderes og iværksætteres arbejde med udvikling af nye produkter og teknikker. De er idérige og entusiastiske, og hvis deres arbejder slår igennem og får stor nytteværdi og rækkevidde, er det ofte ikke skaberen selv, der høster

fortjenesten af arbejdet, men forretningsfolk med forstand på investering, der høster profitten. Indholdsmæssigt er det samfundet, der nyder godt af opfindelsen. Kunst- og kulturarbejdere laver en masse seriøst og engageret arbejde og værker, som ikke nødvendigvis bliver solgt. Man kan mene, deres produkter ikke er gode nok (tilfældige modetendenser eller en god portion held kan også afgøre succesen), men man kan ikke sige, at det er fordi, de ikke arbejder. Der er ikke nogen klar sammenhæng mellem, hvor meget og hvor seriøst en kunstner arbejder, og hvilken indtjening han eller hun får. Hvis et solgt kunstværk senere videresælges for millioner, tilfalder pengene ikke kunstneren for udført arbejde, men bliver en økonomisk fortjeneste for andre, der har råd til at investere og ikke har præsteret noget skabende arbejde. Hvilket fører videre til:

Indtægt uden arbejde

Hvis der var en sammenhæng mellem arbejdsindsats og indtjening, skulle en stor arbejdsindsats resultere i en stor indtjening, og omvendt måtte en stor indtjening skyldes en stor arbejdsindsats. Men sådan hænger tingene ikke sammen.

Verdens rigeste (mænd – der er ingen kvinder blandt de 10 rigeste) som f.eks. Microsoft-grundlæggeren Bill Gates eller Amazon-grundlæggeren Jeff Bezos har ufatteligt store indtægter. På 10 sekunder tjener Jeff Bezos lige så meget, som en af hans medarbejdere tjener på et helt år. Selvom han uden tvivl også arbejder i sin virksomhed, er det åbenlyst absurd at hævde, at han arbejder 3.153.600 gange så meget som en menig medarbejder. At rige er blevet så rige og fortsat kan tjene styrtende med penge, skyldes deres virksomheders størrelse og markedsposition. Ejerne, aktionærerne, bliver rige på andres arbejdsindsats.

Det er et grundlæggende træk ved kapitalistisk økonomi, at hvis man først har penge, kan man tjene flere penge ved at investere dem fordelagtigt. Hvis man har penge nok, kan ens formue tjene penge selv, uden at man som ejer behøver at arbejde.

Selvom pengehandel også kræver opmærksomhed på aktiekurser og markedsudvikling, står dette arbejde ikke i konkret forhold til det økonomiske udbytte. Man kan kalde det held, flair eller næse for sagen, men man kan dårligt kalde aktieafkast for resultatet af en arbejdsindsats. Warren Buffett, en af USA's rigeste mænd, som er blevet mangemilliardær på investering i aktier og andre værdipapirer, har udtalt, at "en meget stor procentdel af, hvad jeg har tjent, skyldes samfundet". Man kunne også formulere det "...mine penge, har jeg hentet i samfundet".

Den franske økonomiprofessor Thomas Piketty har i sin bog *Kapitalen i det 21. århundrede* med stor grundighed påvist, at der i gennemsnit er mere afkast på

finansiel investering end på investering i produktion. Bogen er blevet modtaget med skepsis i finansielle kredse, fordi den bryder med den udbredte forestilling eller ideologi om, at investeringer afføder arbejdspladser, således at afkast på finansielle investeringer modsvarer forbedrede økonomiske vilkår for resten af befolkningen, den såkaldte trickle down-effekt.

Nedarvet ejendom eller formue giver også mulighed for at tjene penge uden arbejde. Det samme gælder i industrien. Den, der arver en virksomhed, arver også en kilde til indtægt. Intellektuelle rettigheder, dvs. copyright og patentrettigheder, går også i arv og gælder op til 70 år efter ophavsmandens død. I al den tid kan arvingerne opretholde en indtægt via rettighederne til et produkt, de ikke selv har ydet en arbejdsindsats for.

Boligmarkedet er i dag en af de helt store kilder til indkomst uden arbejde. I de store byer stiger boligpriserne langt hurtigere end priserne på andre varer og giver dermed boligejerne en solid arbejdsfri indkomst. Da boligmarkedet var på sit mest ophedede niveau i perioden 2000-2008 kunne en lejlighed på Frederiksberg stige i værdi op til 25.000 kr. om måneden. Hermed kunne ejeren optjene noget, der ligner en almindelig månedsløn blot ved at eje og uden at arbejde for det.

Pseudoarbejde

I 2018 udkom en bog med titlen *Pseudoarbejde – hvordan vi fik travlt med at lave ingenting* af filosof Anders Fogh Jensen og antropolog Dennis Nørmark. Den tog tråden op fra den svenske sociolog Roland Paulsen, som i bøger og artikler har kritiseret det, han kalder "arbejdssamfundet", et samfund, som på den ene side er overdrevent fokuseret på arbejde, men som samtidig har en udbredt forekomst af "tomt arbejde". *Pseudoarbejde* trækker derudover på den amerikanske antropolog David Graeber, som har udgivet en bog med den ligefremme titel *Bullshit Jobs*.

Forfatterne undersøger det mærkværdige fænomen, at selv om den teknologiske udvikling og automatiseringen kunne have ført til, at vi alle kunne arbejde langt mindre og have meget mere fritid, så er det ikke sket. Og der er en tilbøjelighed til, især i laget af mellemledere og konsulenter, at man opfinder nye funktioner og jobsbeskrivelser, som udspringer af løse ender og komplekse opgavebeskrivelser, og som munder ud i flere stillinger, der ifølge forfatternes konklusion ikke er reelt behov for.

Pseudoarbejde er arbejde, som ifølge arbejdstageren selv er meningsløst, ikke bærer nogen betydningsfuld frugt og ikke har nogen mærkbar virkning i verden. Meget arbejde er enten blevet effektiviseret væk af maskiner eller outsourcet til

fjerne lande, hvor arbejdskraften er billigere, og tilbage er hovedsagelig det arbejde, der kræver viden og kreativitet. Heraf følger en forøgelse af antallet af studerende på videregående uddannelser, hvor der også opstår en lang række nye specialiseringer, som egentlig skulle effektivisere arbejdet, men som også medfører at arbejdet bliver mere komplekst.

Nye sprogformer, arbejdsmetoder, organisationsformer og kommunikationsprocesser er med til at differentiere arbejdsmarkedet. Et eksempel kan være kommunikation, som konstant målrettes bestemte modtagere – investorer, forbrugere, politikere, medarbejdere, konkurrenter osv. Med specialisering følger rapportering, effektmåling, tilfredshedsmåling, tidsregistrering m.m. En form for kontrol, som er allestedsnærværende i vores arbejdsliv, både i det offentlige, private, og når vi er arbejdssøgende.

Der findes langt mindre pseudoarbejde i de erhverv, der er direkte forbundet med primær produktion eller service som f.eks. landmænd, bygningsarbejdere, sygeplejersker og skolelærere end i de højtspecialiserede erhverv og ledelseslag, som beskæftiger sig med strategi, rapportering, kommunikation og innovation.

Selv om en basisindkomst nok ikke i sig selv vil kunne begrænse det tomme og meningsløse lønnede arbejde, vil selve tilstedeværelsen af den formentlig kunne føre til en frugtbar debat og udvikling på arbejdsmarkedet ved at problematisere forholdet mellem tidsforbrug og produktivitet og mellem arbejde og indkomst. Den vil også kunne mindske nogens tilbøjelighed til at blive i en utilfredsstillende arbejdssituation, fordi alternativet er uklart. Selve det faktum, at borgerlønnen bryder med forestillingen om, at en indkomst nærmest kun har moralsk værdi, hvis den kommer fra et indtægtsgivende arbejde, kan medvirke til at rette fokus på værdien af de mange aktiviteter, som en borgerløn åbner op for, og den til tider begrænsede værdi af det arbejde, som aflønnes på traditionel vis.

Økonomernes arbejdsbegreb

De fleste økonomer tager udgangspunkt i et ret forsimplet arbejdsbegreb – at vi mennesker helst ikke vil arbejde, at arbejde er ulystbetonet og noget, man kun udfører, hvis man bliver belønnet økonomisk. Det “økonomiske menneske”, *homo economicus*, vil med andre ord nyttemaksimere tid og penge ved at yde så lidt som muligt. Tilbøjeligheden til at arbejde kan ifølge økonomerne beskrives og beregnes ved kurver over udbud og efterspørgsel, ligesom andre varer på markedet.

Begrebet om arbejdets ulyst hænger historisk sammen med, at arbejde tidligere var forbeholdt arbejderklassen. Det, som de højere klasser foretog sig, var et virke, for

hvilket de ikke skulle aflønnes, da penge var noget, man havde i kraft af sin position. I stedet kunne de modtage et honorar, dvs. en æresbevisning, der ikke modtages for en arbejdsydelse, men for at være den, man er. Honorarudbetaling findes stadig.

Før industrialiseringen havde vi landbrugssamfundet, som eksisterede i omkring 10.000 år. Dengang var arbejde, og ofte hårdt arbejde, knyttet til den position, man havde på den gård og i den husstand, man hørte til. Arbejdet var en nødvendighed. Og for nogens vedkommende fastholdt ved tvang i et trælleforhold. Man har arbejdet på gården, fordi det var eneste mulighed for at overleve, og det var ikke lønarbejde.

Lønarbejdet, som vi kender det, har kun eksisteret som en almindelig og udbredt livsform i en kort periode i verdenshistorien – i godt og vel 200 år, og nu er det på vej til at ændre sig. Det havde sin storhedstid under den industrielle bølge, hvor fabriksarbejdet i sin mest konsekvente form var samlebandsarbejdet. Og det gav mening at sige, at arbejderen kun holdt ud ved samlebandet, så længe han fik løn for det.

I dag, hvor robotter og automater har overtaget store dele af produktionen af forbrugsgoder, og industrielt producerede fødevarer er blevet billige og lettilgængelige, er arbejdet igen ved at skifte karakter – i hvert fald i de rige lande, der har outsourcet produktionen til især Sydøstasien, hvor arbejdskraften indtil videre stadig er billigere. Mange mennesker i den vestlige verden har i dag et arbejde med et indhold, der også motiverer dem af andre grunde end indkomsten. Arbejdet kan være et sted, hvor man udretter noget værdifuldt og kvalitetsbetonet, noget man er stolt af, og det kan være en kilde til social kontakt, bekræftelse og identitet. Alligevel holder økonomerne fast i et forældet industrielt arbejdsbegreb i deres modeller.

Arbejde som grundlæggende menneskelig aktivitet

Lønarbejde er altså et, historisk set, ret nyt fænomen. Arbejde i almindelighed, forstået som målrettet individuel eller kollektiv aktivitet, har derimod eksisteret i hele menneskehedens historie.

Arbejde er en grundlæggende aktivitet. Hver gang et menneske gør noget for at realisere et mål, udfører det en arbejdsproces, hvad enten det er at tilhugge en flintesten, væve et stykke tøj, bygge en hytte, nedlægge et jagtbytte, indsamle frugter og rødder, eller udvikle en ny metode til at bore efter drikkevand, finde en matematisk formel for elektromagnetisme eller passe et sygt menneske. Arbejdsprocesser er det, der har gjort os til mennesker, og som har formet vores tilværelse og skabt vores samfund, som det er med hele dets civilisation, teknologi og kultur.

Arbejde er en almenmenneskelig aktivitet, der er dybt integreret i vores hjerne og dens måde at fungere på. Hele menneskehedens udvikling fra stenalderens jæger- og samlertilværelse, den første dyrkning af jorden, dannelsen af bysamfund og lovgivning, udvikling af teknik, videnskab og industri, bogtrykkerkunst, tv og internet, skyldes arbejde. Nogen har sat processer i gang, der har ført til konkrete resultater, som så igen er blevet til en del af den menneskelige kultur.

Disse resultater er arbejdsprodukter, og det er dem, vi i dag kan takke for den materielle velfærd, vi har og for det kulturelle stade, vi har nået. Det er vore forgængeres arbejde, der har skabt det samfund, den teknologi, den kultur og den materielle rigdom, vi nyder godt af i dag. Rent vand i hanerne, isolerede huse at bo i, kunst, uddannelse, veje og transportmidler, mobiltelefoner og internet.

Vores hjerne er i stand til at planlægge og målrette vores aktiviteter efter det, vi finder værdifuldt. Vi ønsker grundlæggende at udrette noget, vi synes er værdifuldt, og som bliver værdsat af de mennesker, vi lever sammen med. Det betyder noget at tilhøre en gruppe, et samfund. Vi tilbereder mad, slår græs, deltager i sportsaktiviteter, fodrer naboens kat, hjælper til i genbrugsbutikken, passer kassen i supermarkedet, leder en afdeling ingeniører i en større virksomhed, laver kampagner for et lovforslag eller for et politisk parti. Det er alt sammen arbejde, hvad enten det er lønnet eller ulønnet.

Vi behøver ikke frygte, at mennesker vil holde op med at arbejde, hvis vi får borgerløn. Vi vil gerne gøre noget, der har betydning for andre mennesker. Vi er drevet af nysgerrighed, foretagsomhed, nødvendighed, kærlighed, også af penge og hvad de kan tilbyde. Alle vil grundlæggende gerne arbejde, hvilket ikke for alle betyder, at ønsket er et lønarbejde eller selvstændig virksomhed. Og desuden kan vi håbe, at vi ved at adskille økonomisk tryghed og overlevelse fra arbejde kan mindske den negative effekt, som menneskelig aktivitet/arbejde også undertiden har – på os selv og på den verden, vi giver videre til vores børn og børnebørn.

Ingen arbejder for sig selv, alle arbejder for alle

En væsentlig inspirationskilde for flere fortalere for en ubetinget basisindkomst er antroposoffen Rudolf Steiners idé om en *social tregrening*, en forestilling om, at samfundet består af tre forskellige institutioner eller "sfærer", som i princippet er uafhængige af hinanden, men som kan bringes til at arbejde harmonisk sammen. De tre sfærer kan beskrives som stat, økonomi og åndsliv.

Den danske kunstner og forfatter Johannes Hohlenberg, som var aktiv i den antroposofiske bevægelse i 1930'erne, argumenterede med udgangspunkt i denne tregreningslære for en samfundsdividende for alle borgere, med andre ord en

ubetinget basisindkomst. Hans argumentation kan kort beskrives på følgende måde:

Samfundet er gennem tiden blevet mere og mere komplekst og udmærker sig bl.a. ved en højt specialiseret arbejdsdeling, således at man med Steiners ord kan sige, at "ingen arbejder for sig selv, men alle arbejder for alle". Denne arbejdsdeling kan tilmed ses i et historisk perspektiv i den forstand, at vi også nyder godt af frugterne af tidligere generationers arbejde i form af oparbejdet viden og et utal af opfindelser. Sidstnævnte kalder Hohlenberg *fællesarven*. I dag kalder vi det som oftest den teknologiske arv.

Disse forhold – fællesarven og specialisering – har gjort produktionen af varer og tjenesteydelser så effektiv, at arbejdsløshed altid vil være et overhængende problem, i hvert fald så længe indkomsten er afhængig af erhvervsarbejde. Hohlenberg mener derfor, også med udgangspunkt i Steiner, at de to ting må skilles ad. Der må ganske enkelt skaffes købekraft til den stigende overflod af let producerede varer, og her er en basisindkomst, en samfundsdividende, for ham den naturlige løsning.

Når det for Hohlenberg føles så naturligt at skille løn fra arbejde og lade staten udbetale en basisindkomst, skyldes det ikke kun, at det giver alle borgere købekraft og på den måde del i samfundets goder, og heller ikke at det skaber økonomisk vækst, men at det er i tråd med tregreningsens samfundsmodel, som siger, at sfærerne skal respektere hinandens autonomi. Staten skal kun tage sig af anliggender, som er fælles for alle borgere, dvs. områder som retssikkerhed og grundlæggende menneskerettigheder, og ikke blande sig for meget i hverken økonomien eller åndslivet. Staten skal ikke lægge bånd på den økonomiske aktivitet i samfundet, men blot ved love sikre borgerne mod økonomisk spekulation og magtkoncentrationer, og åndslivet, forstået som hele privatsfæren, det civile liv, skal ligeledes være så vidt muligt fri for både statslig og økonomisk indflydelse. Den logiske konsekvens af den tankegang er, at det er den økonomiske sfære, som ser en basisindkomst som en rationel, pragmatisk løsning på et presserende problem, og det er den private sfære, ånds- og kulturlivet, som, uafhængigt af staten, er bestemmende for, hvad borgerne vil bruge deres tid på, herunder om de vil være beskæftiget med betalt arbejde eller ej.

Den ligeledes Steiner-inspirerede tyske iværksætter og grundlægger af materialistkæden dm-drogerie markt Götz Werner har gennem de senere år været en markant fortaler for en ubetinget basisindkomst, og da hans argumenter udmærker sig ved på én gang at være både pragmatiske, saglige og originale, er en række af dem taget med her under nogle overskrifter formuleret som spørgsmål.

Hvordan skal det finansieres? Den ubetingede basisindkomst er allerede finansieret, siger Götz Werner, og det nuværende samfund er et bevis på det. Her er den rigtige

målestok ifølge ham ikke penge, men derimod varer og tjenesteydelser, og dem er der nok af til alle, ja faktisk til overflod. Så det kan kun være et spørgsmål om at lægge snittet anderledes, end vi gør i dag.

Bør vi ikke være selvforsørgende? Vi lever stadig med en førmoderne bevidsthed om, at vi er selvforsørgende. I virkeligheden fungerer samfundet sådan, og kan kun fungere sådan, at vi forsørger hinanden. Götz Werner kalder det “fremmedforsørgelse”, eller, med Rudolf Steiners ord: “Ingen arbejder for sig selv, men alle arbejder for alle”. Selvforsørgelse er i dag en illusion, og en ubetinget basisindkomst afspejler mere præcist end noget andet det forhold.

Skal vi ikke være vores løn værd? Problemet ligger i vores måde at tænke på. Vi skal foretage en “kopernikansk vending” i vores bevidsthed, siger Götz Werner. Vi får ikke løn for at arbejde, men for overhovedet at være i stand til at arbejde. Uden en indkomst kan ingen bidrage med noget som helst. Så indkomst går forud for arbejde. Den logiske konsekvens heraf er en ubetinget basisindkomst. Götz Werner går endda så vidt som at sige, at det ikke giver mening at værdisætte selve arbejdet. Det er ifølge ham “ubetaleligt”. Dette er helt i tråd med den steinerske totale begrebsmæssige adskillelse af løn og arbejde.

Vil folk ikke bare holde op med at arbejde? Næppe, siger Götz Werner, men vi har ikke tillid til hinanden. Når vi spørger folk, om de vil holde op med at arbejde, hvis de er sikret en ubetinget basisindkomst, siger langt de fleste nej, men tilføjer så “men mange andre vil ...”. Med en basisindkomst viser vi, at vi har tillid til, at mennesker af natur er kreative og ønsker at bidrage og skabe noget for sig selv og andre. Den tillid, vi viser andre, får vi mange gange igen, i form af det mennesker af egen drift ønsker at yde til fællesskabet, viser hans erfaring gennem mange år som leder for tusindvis af medarbejdere.

Et samfund med ubetinget basisindkomst vil også kunne føre til en mentalitetsændring, hvor vi i stedet for at spørge “hvor meget får jeg for det?”, vil sige til os selv “har jeg mulighed for at gøre det?” – ganske enkelt fordi vi kan stille os selv mere til rådighed for andre og i videre forstand for samfundet. Med Werners ord kan vi bevæge os fra et erhvervsarbejdssamfund og mere i retning af det, han kalder et “beskæftigelses- eller aktivitetssamfund”, et samfund drevet af ønsker, vilje og nødvendighed.

Mange mennesker føler, som det er nu, ikke, at de har en arbejdsplads, men en “indkomstplads”. De finder ingen eller begrænset mening i det, de laver. En ubetinget basisindkomst vil give alle større frihed til at finde meningsfuld beskæftigelse, uanset hvor de er i livet. Vi vil kunne få et samfund, hvor vi i højere grad vil kunne sige, at “vi vil”, end at “vi skal”, og det vil i sidste ende gavne både arbejdsgiver og arbejdstager, mener Götz Werner.

Har vi råd til borgerløn?

En hurtig udregning, som ganger antallet af borgere med et beløb på størrelse med en folkepension, vil resultere i en sum, som umiddelbart vil fremkalde reaktionen: Det har vi ikke råd til!

Men denne hurtige udregning overser bl.a. følgende:

- Ydelser på beskæftigelsesområdet bortfalder, og hermed fjernes et stort og dyrt apparat til administration og kontrol af disse ydelser.
- Store udgifter til arbejdsprøvning, beskæftigelses- og aktiveringssystemer vil ikke længere være aktuelle. Danmark bruger 13 mia. kr. om året hertil – set i forhold til indbyggertal er det mere end noget andet EU-land.
- Flere mennesker vil kunne tage småjobs eller starte som selvstændige, hvilket er en fordel for både virksomheder og ansatte. En ubetinget basisindkomst er den eneste effektive måde at sikre, at det altid kan betale sig at arbejde.
- At dømme ud fra de forsøg, der har været med borgerløn, kan der forventes en række sundhedsmæssige fordele, både fysiske og psykiske, som vil betyde færre udgifter til sundhedsvæsenet og besparelser på sygedagpenge.
- Skatte- og afgiftssystemet kan og bør ændres, så det ikke hovedsageligt bygger på beskatning af arbejdsindtægter, men i højere grad på grundskyld, miljøafgifter, beskatning af økonomiske transaktioner, en progressiv beskatning af de højeste lønninger og af formue, arv og ejendom.

Finansieringen betragtet ud fra almindelig sund fornuft

Umiddelbart har alle, eller så godt som alle, i det danske samfund allerede et økonomisk eksistensgrundlag, enten via en lønindkomst eller takket være den universelle velfærdsstat, vi har opbygget, den såkaldte nordiske model med en stor, skattefinansieret offentlig sektor og velfærdsydelser til alle. Ingen behøver at sulte i Danmark.

Dette kan vi belyse med et tankeeksperiment:

- De nuværende overførselsindkomster, som p.t. udbetales til en stor del af befolkningen i form af folkepension, dagpenge, kontanthjælp, SU, sygedagpenge, førtidspension m.m., kan vi betragte som en basisindkomst / borgerløn.
- For dem, der er i arbejde, kan vi betragte den første eller nederste del af deres indtægt som repræsenterende en basisindkomst.

Uanset hvordan det går den enkelte i det danske samfund, har langt de fleste allerede i praksis en basisindkomst. Sagt på en anden måde: Pengene er til stede.

Vi har altså råd til det. Det, vi mangler, er dels den juridiske overbygning til basisindkomst og dels en praktisk ommøblering af de penge, som allerede er til stede. Når alt det er på plads, vil vi i tilgift få den frihed og værdighed, som følger med en basisydelse, der tildeles alle mennesker uden betingelser, og som vil stille alle langt friere i deres livsvalg.

Gradvis indførelse af borgerløn

Borgerløn – en ubetinget grundydelse uden modregning og modkrav – kan med fordel indføres gradvist, så de afledte effekter på samfundsøkonomien og de finanspolitiske værktøjer kan nå at komme på plads. Ved at ændre på eksisterende lovgivning og ydelser og med udgangspunkt i en tilnærmelse til de fire grundprincipper – universel, individuel, ubetinget og tilstrækkelig – kan vi nærme os den endelige indførelse af en basisindkomst. Sådanne ændringer kunne f.eks. være:

- ubetingede ydelser, f.eks. kontanthjælp uden modkrav
- en lempelse af reglerne for eksisterende velfærdsordninger (aktiveringspligt, modregningsregler, rådighedsbegreb m.v.)
- bortfald af gensidig forsørgelsespligt
- en udbygning eller genoplivelse af særlige ordninger som f.eks. iværksætterydelse, sabbatorlov, efterlønsordning, som derefter overgår til borgerløn
- en forhøjelse af bundfradraget
- at eksisterende overførselsydelser erstattes delvist af en ubetinget ydelse, dog med bevarelse af ydelser til mennesker med særlige behov

Basisindkomst som social dividende

Basisindkomst/borgerløn kan tænkes som en løbende skattefinansieret ydelse som led i det årlige statsbudget. En anden måde at udforme en basisindkomst på er at se den som en "social dividende" udbetalt af en demokratisk statslig fond. Den kunne skabes af forskellige skattekilder f.eks. jord-, formue- og arveskat samt af skat på CO₂ og finansielle transaktioner.

I fremtiden kunne en basisindkomst i første omgang blive indfaset i form af en indkomstskattefinansieret borgerløn, der langsomt erstatter de bestående overførselsindkomster, sideløbende med at en social dividende bliver skabt fra andre skattekilder i en fond, således at social dividende med tiden helt eller delvist erstatter indkomstskattefinansieret borgerløn.

Hvis det på lidt længere sigt lykkes at indføre en basisindkomst i Danmark til danske statsborgere, vil der kunne opstå problemer med forskelsbehandling af andre EU-borgere i forhold til EU's regler for vandrende arbejdstagere. En mulighed ville være at tildele basisindkomst i form af en brøkydelse, som man allerede gør med folkepension og børnepenge. Eksempel: Hvis en borger fra et andet EU land har opholdt sig i Danmark i 40 år, har vedkommende ret til fuld pension. Er årrækken mindre, beregnes pensionen som en brøk: 27 år bliver til 27/40 af fuld pension.

Social dividende i form af en EU-dividende

En alternativ politik kunne være at arbejde for en social union i EU indeholdende en europæisk basisindkomst. Det er ret usandsynligt, at en social union i EU kan skabes, ved at man gør en af de bestående velfærdsmodeller universelt gældende i Europa. Derfor er det mere sandsynligt, at man langsomt kunne indfase et nyt socialt sikkerhedsnet med en ubetinget basisindkomst.

Den belgiske filosof og samfundsforsker Philippe Van Parijs og medstifter af BIEN (Basic Income Earth Network) har foreslået, at man indfører en ubetinget basisindkomst, som han kalder en euro-dividende for alle EU-borgere. Den kunne finansieres gennem en EU-harmoniseret merværdiskat / moms på omkring 20 procent, hvilket vil være tæt på 10 procent af EU's BNP. Resultatet vil være, at der bidrages til et sikkerhedsnet spændt ud under hele Europa. Van Parijs forestiller sig, at det eksakte beløb i begyndelsen kan variere alt efter de enkelte landes leveomkostninger.

Hvordan legitimeres en social dividende?

Hvordan begrunde moralsk at lade omkring 10 procent af det årlige BNP gå til en fond?

For mange mennesker er et væsentligt kriterium for at vurdere, om noget er retfærdigt, om det er fortjent. Hvis man har skabt noget gennem sit arbejde eller viden, er det fortjent og retfærdigt. Hvis man får noget, man ikke har fortjent gennem arbejde og viden, er det udbytning af andre og uretfærdigt.

Det, der frembringes i dag, tilskrives af de fleste udelukkende de nulevende enkeltindviders indsats og arbejde, skønt meget af det er frugten af tidligere generationers indsats.

Det moderne samfund er et enormt produktivt socialt system, der har akkumuleret en stor mængde fysisk og intellektuel kapital (viden, organisatorisk knowhow), som tidligere generationer har skabt. Det er en samfundsarv, som den nuværende generation har arvet. Samfundsarven er også ressourcer og institutioner og brugen af dem. Mange økonomer mener, at størstedelen af den økonomiske vækst ikke er skabt af arbejdet og kapitalen, men af den teknologiske arv fra tidligere generationer. Vi, der lever nu, har ikke skabt og fortjent hele det samfund, vi lever i. Derfor forekommer det rimeligt, at en del af denne fælles arv bliver udbetalt som en løbende ubetinget borgerløn, som en samfundsdividende.

Hvad er fordelen ved en sådan borgerlønsmodel? Det er en social dividende, der udbetales som en andel af et kollektivt produkt, en kollektiv arv, hvortil der ikke knytter sig nogen arbejdspligt. Man kommer derved uden om reciprocitetsargumentet ("noget for noget") og ret- og pligtlogikken, som hyppigt bruges ved kritik af borgerlønnen, når den betragtes som en form for overførselsindkomst.

Den politiske filosof og økonom Karl Widerquist argumenterer for en ubetinget basisindkomst ud fra et princip om beskyttelse af den enkeltes frihed eller ret til at sige nej ("Freedom as the Power to Say No") til at arbejde for andre blot for at få adgang til mest basale livsfornødenheder. Begrundelsen er, at ikke alle har mulighed for selv at skaffe sig adgang til de nødvendige ressourcer, fordi ejerskabet til dem allerede på forhånd er ulige fordelt. Den eksisterende skævhed i samfundet krænker ifølge Widerquist princippet om lige frihedsrettigheder og er tillige et indirekte argument for ubetinget basisindkomst i form af en social dividende.

Demokratiet og samfundskontrakten

Samfundskontrakten betegner idéen om en aftale mellem staten og borgerne, en balance, som må søges, findes eller i det mindste tilstræbes, således at social orden og tillid til de politiske institutioner kan danne grobund og gode betingelser for udfoldet liv og socialt og politisk manøvrerum.

Virkeligheden for borgere i en stat, der fungerer bare nogenlunde (og altså ikke er i åbent oprør eller borgerkrig), er en blanding af gode forhold, som vi værdsætter og tilslutter os, *som om* det var et frivilligt kontraktforhold, og dårlige forhold, som vi modstræbende bøjer os for, fordi vi ikke har noget reelt valg og fordi vores tilslutning til staten i ikke er et frivilligt kontraktforhold. Eller vi kæmper imod. Vi har ingen vildmark at flytte ud i eller en butik, hvor vi kan hente et andet statsborgerskab ned fra hylden.

Som individer indordner vi os under en politisk ledelse for at sikre os beskyttelse af liv og ejendom. Selv om vi er meget uenige om, hvilken slags samfund, vi vil foretrække, er vi enige om at sætte friheden højt, og i al sin uafklarethed kan idéen om en kontrakt hjælpe os til, fra hver vores standpunkt, at sigte mod de forandringer, vi frivilligt ville forpligte os på, *hvis* vi forhandlede en kontrakt. Jo mere virkeligheden ligner en frivillig kontrakt, jo større glæde, aktiv tilslutning og villighed til at tage ansvar. Og omvendt, jo mere menneskers liv er præget af vilkår, som de ikke ville vælge frivilligt, og meningen med samfundet som ligeværdigt fællesskab fortøner sig, jo mere vil de miste interessen for at deltage eller vende sig mod staten i vrede og frustration. Svækkelse af samfundskontrakten kan være stof til revolution.

Samfundets aktuelle form er ikke naturgiven, men en social konstruktion, som er overleveret fra vore forfædre. Den samfundskontrakt, vi forestiller os, vores fornemmelse for retfærdighed og velerhvervede rettigheder, er præget af traditioner, som kan og skal tilpasses, når verden forandrer sig.

I ældgammel tid var samfundskontrakten myter om en pagt med en gud, som retfærdiggjorde selv urimelige diktaturer og præstevælder. I de seneste århundreder har den været til inspiration for nye tanker om statens formål og eksistensberettigelse som garanti for retfærdighed, fred og sikkerhed, men med vidt forskellige formodninger om, hvad mennesket bidrager med: ondskab, fornuft eller naturlig medfølelse (hhv. Hobbes, Locke og Rousseau).

Fra 1970'erne har vi et nyere bud på traditionen om samfundskontrakter, John

Rawls' teori om retfærdighed (jf. Rawls' hovedværk *A Theory of Justice*). Rawls indfører en idé om en iscenesættelse af en hypotetisk situation, hvor vi forhandler en samfundskontrakt, og i den situation, skal vi ikke forhandle ud fra vores egen person, opfattelse og plads i samfundet. Vi skal tværtimod forestille os, at vi hverken kender vores samfundsmæssige rolle eller personlige egenskaber som køn, race, religion, evner, handicaps osv. Set fra forhandlingslokalet er den præcise fordeling af disse detaljer skjult for os bag et ”uvidenhedens slør”. Vor egen identitet og plads vil først blive afsløret, når vi er kommet til enighed om de principper, som vi tør forpligte os til at leve efter – uanset hvilken person, vi bliver, eller hvilken plads, vi får i samfundet. Rawls mener, at vi på de vilkår ret let kan enes om friheds- og lighedsprincipper og fordeling af forskelle, idet kontrakten aldrig vil stille nogen person dårligere, end at vi selv tør løbe risikoen for at skulle indtage dennes plads.

Desuden indeholder Rawls' tanker principper for frihed, lige muligheder og acceptabel ulighed. Frihedsprincippet byder, at enhver person har samme krav på visse rettigheder og friheder, som er forenelige med, at alle andre personer har de samme rettigheder og friheder. Der kan være uligheder i samfundet, hvis de opfylder to betingelser: ulighederne skal knytte sig til roller og embeder, således at alle har lige mulighed for at få adgang til dem. Og uligheder skal begunstige samfundets dårligst stillede mest.

Her kunne vi spørge: Hvor svært ville det være at enes om en ubetinget basisindkomst, hvis vi forestillede os, at vi alle stod bag ”uvidenhedens slør”, og senere ville blive fordelt tilfældigt i samfundet, uden at vide hvilken rolle og plads vi vil få, eller hvilke personlige egenskaber, vi kommer til at fylde pladsen ud med?

Det demokratiske samfund er en ideologi, der opererer med ligeværdige borgere. Demokrati er både en styreform og et livssyn. Der er udstrakt enighed om, at visse institutionelle elementer såsom ytrings-, presse- og forsamlingsfrihed samt frie og fair valg er nødvendige komponenter i et demokrati. At ingen skal herske over andres liv og tid. At vi sammen finder løsninger, som respekterer ligeværdighed og forskellighed, og medtænker mindretallet.

De institutionelle elementer er rammen, men det bliver ikke til demokrati uden borgernes aktive deltagelse, ikke uden bøvlgang og ballade, når meninger mødes og beslutninger skal tages. Det vigtigste i demokratiet er respekten for hinanden, for friheden og ligeværdigheden. Derfor kan det også smuldre for os, hvis vi ikke er opmærksomme på signalerne for, at ødelæggelsen er i gang. Demokratiet er en fordring og en præmis, som vi til stadighed skal vælge og øve os i at leve. Ordet demokrati er ikke nævnt i grundloven. Men der står kongen 45 gange.

Demokrati handler som andre styreformere om magt, men i modsætning til autoritære regimer er den demokratiske magt givet til hele folket. Dog vil selv et folkestyre, som ikke hele tiden fastholder, respekterer og arbejder for ligeværdighed og reel frihed, kunne stagnere og blive reduceret til noget rent formelt, hvis det da ikke ligefrem helt forvitrer og bliver til et autoritært styre. Således kan man med flertalsstyre frembringe et nazistisk styre, som vi så det i 1930'ernes Tyskland. Og man kan frembringe et samfund drevet på markedsvilkår, som prioriterer arbejdsliv fremfor levet liv, således som vi nu kender det i Danmark og store dele af verden.

Da vi omsider alle fik stemmeret i 1915, fik vi et system, der stiller os politisk ligeværdige, men vi fik ikke videreudviklet demokratiet til at gøre os økonomisk ligeværdige. En lang periode i 1899 med uro mellem arbejdsgivere og arbejdstagere resulterede i Septemberforliget (også kaldet "arbejdsmarkedets grundlov"), som anerkendte arbejdsgivernes ret til at lede og fordele arbejdet og arbejderne ret til at organisere sig, og forudsatte, at løn- og arbejdsvilkår skal fastlægges gennem kollektive overenskomster. Ved denne manøvre overlod vi sammenhængen mellem vores arbejdsliv og økonomi til klassekampen, og vi fik et system, som organiserer os ulige – på alder, køn, helbred, uddannelse, kompetencer og økonomiske forhold. Uligheden i samfundet er stor, og den vokser. Enevælden begrundede de privilegerede gruppers legitime ret med en af Gud velsignet klassesdeling og arveret, mens nutidens privilegerede grupper legitimerer deres ret til større indkomster og formuer med vækstteorier, det sunde konkurrencemoment og dynamiske effekter. Og lige udemokratisk er det.

Hvad kan en basisindkomst udrette?

På hvilken måde kan en basisindkomst være med til at videreudvikle demokratiet til også at omfatte økonomisk ligeværdighed? Hvordan kan en basisindkomst styrke samfundskontrakten og understøtte civilsamfundet?

En basisindkomst vil ikke i sig selv gøre os økonomisk og socialt ligeværdige. Også med en basisindkomst vil der kunne være meget stor ulighed i indkomst, formue og social kapital, hvilket er noget, vi må tage politisk stilling til sideløbende. Det gælder sådan noget som indtægtsgrænser, formuebeskatning, ændringer på boligmarkedet osv. Værdigheden ved en basisindkomst ligger i, at man alene ved at være borger er sikret et livsgrundlag: tag over hovedet, klæder og mad. Værdigheden ligger også i, at man har et nej – man er ikke tvunget til at tage et arbejde, som man ikke ønsker, som man ikke holdningsmæssigt kan stå inde for, eller som ville stå i vejen i perioder, hvor ulønnet eller reproduktivt arbejde er det vigtigste valg.

Den økonomiske ligeværdighed ligger ikke i en en-til-en lighed i indtægt, men i en

tryghed i, at man har et livsgrundlag og en sikkerhed for, at en indsats på et lønarbejde eller i en selvstændig virksomhed faktisk lønner sig. En basisindkomst kan øge respekten for arbejde, som er ulønnet, frivilligt, reproduktivt, eller ”bare” drevet af nysgerrighed og interesse. Værdigheden ligger i friheden til at forme sit livsforløb personligt og sammen med andre.

Jo større ligestilling og frihed i livsvalg, jo stærkere samfundskontrakt. Hvilket også betyder at folk gerne vil – deltage, bidrage, tage initiativer, indgå i fællesskab ved store opgaver, være en aktiv del af civilsamfundet. Det er i det arbejde, som borgerne udfører for og med hinanden, at deres borgerskab består. Hvis ligestilling og friheden bliver illusorisk, svækkes forbundetheden til fællesskabet, og ”*så kan det også være lige meget*”, og i værste fald bliver ”*de andre*” til modstandere.

Med en basisindkomst vil langt flere have mulighed for at vælge at bidrage i politisk debat og arbejde. De kan involvere sig i demokratiske kredse og beslutningsrammer i større eller mindre sammenhænge, f.eks. forældrebestyrelser, boligforeninger, politiske interesseorganisationer, aktivisme og parlamentarisk arbejde, nært eller centralt. Demokrati eksisterer kun, hvis det leves, bruges, dyrkes og udvikles. Ideelt set er demokrati et anliggende for amatører, hvilket både betyder, at vi alle kan deltage og bidrage. Og amatør betyder: at have en lidenskabelig tilgang, at det er vigtigt, at man vil noget sammen med andre, kæmper for noget.

Ved at give os tid til at tale med hinanden, forstå hinandens vilkår og ønsker, ved at studere og udveksle viden, kan vi sammen prøve at finde løsninger på vigtige problemstillinger. Lige nu står klima- og miljøproblemer øverst på listen over ting, vi skal løse.

Der findes modstandere af demokratiet, som ikke nødvendigvis er formulerede demokratikritiske, men de er demokratitabere, fordi de er sat uden for indflydelse på deres eget liv, og de ser penge og muligheder forsvinde andre steder hen. Når mennesker er i den position, svækker det deres tro på samfundskontrakten. Med en basisindkomst kan vi genvinde magten over egne liv. Og finde viljen til fællesskab og engagement i civilsamfundets mange facetter. Med en ligestilling socialt og økonomisk, og en position og styrke i det civile liv, er det mere nærliggende at tage skridtet og involvere sig i den offentlige debat og den parlamentariske magt fra vidt forskellige placeringer i samfundet, til forskel fra i dag, hvor de fleste i Folketinget har en akademisk baggrund.

Udviklinger på arbejdsmarkedet

På arbejdsmarkedet er der i de seneste årtier sket en udvikling, der med rimelighed kan kalde på borgerløn som en løsning. Det er bl.a.:

Globaliseringen

Globaliseringen begyndte med de store opdagelsesrejsende og er siden starten af 90'erne for alvor begyndt at buldre derudad på godt og ondt.

Teknologiske fremskridt inden for transport har gjort det nemmere og uhørt billigt at transportere varer og mennesker rundt i verden. Og IT-udviklingen har gjort det enklere at flytte penge, information, tanker og ideer. Det er nemt for virksomheder at etablere sig flere steder på kloden, og det har i Danmark betydet outsourcing af mange produktionsvirksomheder, bl.a. inden for tekstilindustrien, men også andre ser fordelene i den billige arbejdskraft, som fjerne lande byder på. Og f.eks. arbejdskraft i dansk landbrug og gartneri er i væsentlig grad importeret fra Østeuropa.

Klima- og miljøproblematikker og politisk uro udfordrer i stigende grad balancerne i verden, mens de stærke økonomiske drivkræfter bag globaliseringen øger den indbyrdes afhængighed og sammenhæng mellem forskellige landes økonomiske og kulturelle forhold.

Konkurrencesamfundet

Inden for det offentlige er der siden først i nullerne sket en centralisering og effektivisering på uddannelses-, sundheds- og socialområdet. Denne rationaliseringsproces har bl.a. presset medarbejderne til konstant at skulle fremvise detaljeret dokumentation for udført arbejde, samtidig med at de har skullet løbe hurtigere og hurtigere, hvilket har ført til medarbejderflugt og faldende kvalitet af meget arbejde i den offentlige sektor. En af følgerne af denne udvikling er, at vi har fået en stress-epidemi, som plager hele samfundet, men ikke mindst de offentligt ansatte.

Hertil kommer, at et stort antal overenskomstsikrede faste job inden for både den offentlige og private sektor er blevet afløst af et voksende antal tidsbegrænsede stillinger, vikariat og projektansættelser. Man omtaler ofte dette som *prekariseringen* af arbejdsmarkedet.

Prekariatet

Som følge af udviklingen på arbejdsmarkedet er mange mennesker nu havnet i, hvad man kunne kalde en prekær situation, præget af grundlæggende økonomisk utryghed, og man taler derfor ligefrem om, at de tilhører *prekariatet*. Ordet er en sammentrækning af to andre ord, prekær, ”udsat” eller ”sårbar”, og proletariat, den ejendomsløse klasse, og kan føres tilbage til den politiske debat i Frankrig i 1970'erne, hvor det blandt andet blev brugt af den franske sociolog Pierre Bourdieu.

Mere specifikt refererer det til den voksende gruppe af mennesker, som befinder sig i udkanten af arbejdsmarkedet, i skiftende job, uden udsigt til fastansættelse, stabil indtægt og karriere, f.eks. vikarer, løstansatte, projektansatte samt freelancere, som alle er uden de fastansattes rettigheder såsom opsparing til pension og løn under sygdom og barsel.

I de senere år har den engelske professor i økonomi og arbejdsmarkedsforhold Guy Standing været en af de forskere, der for alvor har været med til at gøre opmærksom på denne nye tendens på arbejdsmarkedet, og han mener, at der med prekariatet reelt er tale om en helt ny klasse i samfundet.

Når Guy Standing mener, at man kan kalde prekariatet en ny klasse og ikke blot et proto-proletariat (en slags pjalteproletariat), skyldes det, at gruppens forhold til produktion, fordeling og stat er af en særlig karakter. I forhold til produktionen er de karakteriseret ved de usikre job uden beskyttelse. I forhold til fordelingen er prekariatet karakteriseret ved, at deres indkomst især består af pengeløn, hvor det gamle proletariats indkomst i stigende omfang er kommet igennem virksomheder (betalte ferier, pensioner og udbyttedeling) og statslige overførsler. Og i forhold til staten har prekariatet færre rettigheder økonomisk, socialt og politisk. De er ”denizens”, som Standing kalder dem (sammentrækning af ordene ”denied” og ”citizenship”, direkte oversat ”nægtet medborgerskab”), et gammelt udtryk for individer med færre rettigheder end almindelige borgere, en slags borgere på ”tålt ophold”. I middelalderen var de fremmede og outsiders, der blev nægtet politiske rettigheder.

Det særlige ved prekariatet er endvidere, at det ikke har en erhvervsmæssig identitet, at det ikke har udsigt til social mobilitet, generelt er overkvalificeret til sine skiftende job, samtidig med at det ikke forbinder sig med det gamle proletariats fagforeningsmæssige livsform. Mange er skeptiske over for den traditionelle forestilling om fuld beskæftigelse og skabelse af job gennem vækst. For nogle er de løse ansættelser den eneste mulighed, de har. For andre er lønarbejdet ikke attraktivt, og de har snarere forestillinger om frihed fra lønarbejde og retten til at leve på en anden måde.

Guy Standing understreger dog, at prekariatet ikke er en homogen gruppe. En del af den er faldet ud af den gamle arbejderklasse. Denne gruppe vil typisk holde fast i fortiden, hvorfor Standing kalder dem atavister. En anden gruppe udgøres af immigranter og andre minoriteter. Mange af dem er præget af nostalgi i forhold til deres oprindelse, føler sig ikke hjemme i samfundet og prøver bare at klare sig igennem, så godt de kan. Endelig er der en gruppe af veluddannede, som Standing kalder bohemerne. De har ingen fornemmelse af en fremtid. De er frustrerede og vrede og kræver ofte et opgør med det bestående system. De er de progressive. Ifølge Standing er prekariatet tillige en potentielt farlig klasse. Dele af prekariatet kan mobiliseres af højreekstremistiske kræfter, som man har set det i Ungarn, Frankrig og Grækenland. Men dele af klassen kan også mobiliseres af venstrepopulistiske kræfter, som det er sket i USA, Italien, Spanien.

En ubetinget basisindkomst vil være et godt svar på flere af prekariatets problemer. Den vil sikre den økonomiske tryghed, som det bestående system ikke formår. Den vil derudover være med til at anerkende alt det arbejde, som ikke er erhvervsarbejde, dvs. den vil udvide arbejdsbegrebet. Ligeledes vil en basisindkomst kunne medvirke til øget fleksibilitet på arbejdsmarkedet, en fleksibilitet som i højere grad vil være på arbejdstagerens betingelser og ikke som nu, hvor den for det meste er dikteret af arbejdsgiverens behov for profit. En ubetinget basisindkomst vil give alle en reel mulighed for at sige til eller fra. Endelig vil indførelsen af en ubetinget basisindkomst være med til at standse den omsiggribende tendens til workfare (aktivering) i mange lande og vil samtidig bidrage til at dæmme op for dæmoniseringen af de mange ikke-erhvervsaktive i befolkningen.

Automatiseringen

Ifølge en rapport fra konsulentvirksomheden McKinsey fra 2017 vil kunstig intelligens allerede nu kunne automatisere omkring 40 procent af det samlede antal arbejdstimer i Danmark. Og det er kun begyndelsen. Det rejser spørgsmålet om, hvor omstillingsdygtigt arbejdsstyrken og virksomhederne kan agere, men også om, hvem og hvor mange, der skal høste fordelene ved det digitaliserede samfund. Skal vi beskutte robotterne? Skal vi indføre mindsteløn? Øge selskabsbeskatningen? Styrke skabelsen af medarbejderejede virksomheder?

Der er behov for at sikre, at den digitale og teknologiske revolution kommer alle til gode, og her forekommer det hensigtsmæssigt at fordele værdierne via en ubetinget basisindkomst.

Platformsarbejdsmarkedet

Hvad er årsagen til, at samfundet nu står med en ny klasse af løsarbejdere, som vi kalder prekariatet? Et muligt svar kunne være den neoliberalistiske dereguleringspolitik, som har været ført siden 1980'erne. I de sidste 10 år har digitaliseringen endvidere betydet, at der på internettet er skabt mange nye digitale platforme, en ny form for platformskapitalisme. Det er markedspladser, som bliver et mødested for købere og sælgere af mange forskellige ting og opgaver. Ejerne af disse platforme tjener penge ved at opkræve et gebyr (ofte omkring 10-20 procent) for denne formidling.

De nye job på de digitale platforme er meget forskellige. Nogle er knyttet til service-sektoren (f.eks. taxa, rengøring, levering af varer), andre er "cloud labour" (opgaver på freelance platforme), og endelig er der forskellige former for vikararbejde, hvor der ofte er en egentlig arbejdskontrakt. Men fælles for mange typer af arbejde er, at de hidtidige reguleringsformer, der har været båret af fagforeninger og nationalstaterne, generelt er blevet svækket gennem en afvikling af faglige standarder og en undergravelse af "den danske model" for kollektive aftaler og selvregulering.

Det har medført, at den andel af det globale arbejde, der udføres i ordinære, fuldtids- og varige ansættelsesforhold, beskyttet af de klassiske former for overenskomstmæssig regulering, er blevet reduceret, samtidig med at forskellige former for aktivering er blevet mere udbredt.

Da der ikke er nogen helt klar definition af, hvem der tilhører prekariatet, er det omdiskuteret, hvor stor den nye gruppe er. Man har anslået, at den i Tyskland og Frankrig udgør mellem 20 og 25 procent af de ansatte. I Danmark er det formentlig omkring 10 til 20 procent.

De overflødige

Den egentlige underklasse finder vi ved siden af eller neden under prekariatet – de helt overflødige. De er udstødt fra arbejdsmarkedet eller har selv har meldt sig ud på grund af dårlige arbejdsbetingelser. Det er langtidssygemeldte, efterlønnere, førtidspensionister og andre grupper på overførselsindkomster. I Danmark er antallet af offentligt forsørgede under 67 år omkring 800.000 personer, og det tal har ligget nogenlunde konstant længe. Det er et højt tal set i forhold til en arbejdsstyrke på lidt over 2,5 millioner.

I takt med den omsiggribende globalisering er flere og flere produktionsvirksomheder flyttet til lande med lavere lønninger, produktionsomkostninger og skatter. Andre virksomheder har investeret i øget automatisering. I Danmark betyder det, at et stort antal arbejdspladser for ufaglærte er forsvundet. For år

tilbage fandtes der mange arbejdspladser til ufaglærte: chauffører, billetsalg på stationer, arbejdsmænd på værksteder og i kommunen, medhjælpere i en butik, tankpasseren, der fyldte benzin på ens bil. Det var ikke prestigefyldt og vellønnet arbejde, men det var dog en måde at deltage og have en plads i samfundslivet. I dag er der ikke mange af den slags ydmyge bestillinger, og hvis de findes, er de som regel omformet til aktivering.

De ufaglærte og lavtkvalificerede er skubbet helt ud på et sidespor, hvor fagforeningerne ikke ser dem som en målgruppe, fordi de ikke er medlemmer, og for mange betyder placeringen på dette sidespor, årelange ressourceforløb, som skal afklare arbejdsevne og muligheder på arbejdsmarkedet i form af et ordinært job, et fleksjob eller et skånejob.

Med en borgerløn, som ikke modregnes, kunne der skabes ufaglærte heltids- eller deltidsstillinger til en lavere løn – for med en borgerløn som grundindkomst ville det kunne betale sig og være meningsfuldt for de ufaglærte og lavtkvalificerede at tage disse job, og det ville kunne betale sig for en arbejdsgiver at ansætte dem.

Der er en høj procentdel ufaglærte i Danmark. Og der er en stor andel af lavtkvalificerede i Danmark. Dem drejer debatten sig sjældent om. De fleste politikere i dag har en akademisk uddannelse og har deres gang og dagligdag langt fra de miljøer, hvor arbejdsmarkedets tabere lever.

For hundrede år siden brugte en familie halvdelen af sin indkomst til at købe mad for. I dag er det ca. 10 procent af indkomsten. Det afspejler, at fødevarerproduktionen er blevet så teknologisk udviklet og automatiseret, at den kræver langt mindre arbejdskraft og -tid end før.

Der er ikke brug for ret mange af os til at lave det livsnødvendige arbejde. Alt det øvrige arbejde kunne man kalde "ekstravagant": kultur, underholdning, luksus og turisme, eller forskellige niche-serviceområder. Det er svært at finde plads til alle på dette arbejdsmarked, med mindre det sker på basis af en borgerløn.

Et ofte hørt argument imod borgerløn er, at den vil bidrage til at forstærke de eksisterende udstødemekanismer og parkere store dele af befolkningen uden for arbejdsmarkedet. Man frygter samtidig, at det vil fritage samfundet for at sikre arbejde til alle, hvorved det vil kunne fremstå som en forholdsvis nem og billig måde at føre socialpolitik på, med det resultat at der blokeres for yderligere sociale forbedringer. Nogle særligt udsatte grupper, der ikke vil kunne supplere deres borgerløn med et arbejde (pga. handicaps og sygdom), vil blive fastholdt på en beskedne borgerløn og dermed permanent udelukket fra arbejdsmarkedet, mener kritikerne.

Argumentationen er på sin vis lidt ejendommelig, idet man opstiller et skræmmebillede, der snarere passer på dagens samfund. I dag parkerer vi netop en stor gruppe mennesker uden for arbejdsmarkedet på forringede ydelser og påtvinger dem nogle regler, der betyder, at de har svært ved at komme ind på arbejdsmarkedet. En borgerløn vil både skabe større fleksibilitet og tryghed og samtidig gøre det lettere at få en fod indenfor.

Påstanden om, at samfundet med en borgerløn vil svigte de særligt udsatte grupper, behøver ikke at blive til virkelighed, hvis disse særligt udsatte får ret til særlige ekstraydelser, ligesom tilfældet er i dag.

Desuden vil adskillelsen mellem basisindkomst og socialvæsen betyde, at socialvæsenet endelig igen kan arbejde med sociale problemer og ikke være arbejdsmarkedets forlængede arm.

Da man i 2009 overførte væsentlige områder fra Socialministeriet til Beskæftigelsesministeriet, voksede det, vi i dag kan kalde det statsautoriserede parallelle arbejdsmarked og velfærd blev til workfare eller aktivering.

Det statsautoriserede parallelle arbejdsmarked

Den universelle velfærdsstat har i de sidste år oplevet tilbageslag, bl.a. fordi tildelingen af en række tilskud bliver stadig mere selektiv, og optjeningskriterier for modtagelsen af forskellige ydelser bliver mere restriktive. Det samme gælder den højt besungne danske flexicurity-model. Her er både fleksibilitets- og sikkerhedselementet i de senere år blevet svækket. Det har også betydet, at nogle ligefrem har talt om, at velfærdsstaten reelt er blevet forvandlet til en konkurrencestat.

Det grundlæggende problem i arbejdsmarkedsmodellen er utrygheden hos stadigt flere. Nogle bliver arbejdsløse med en meget lille dagpengedækning, andre falder ud af dagpengesystemet, nogle kan ikke komme ind i a-kassesystemet på grund af midlertidige ansættelser, og 160.000 modtager ingen form for offentlig understøttelse, selvom de hverken er i job eller under uddannelse.

Siden starten af nullerne er kravene til ledige og syge blevet strammet mere og mere og rullet ud i form af en uoverskuelig lovgivning, der gør det at være syg eller ledig til et kafkask mareridt for mange. Revisionssager viser gang på gang, at lovgivningen også er uoverskuelig for sagsbehandlere og andre fagfolk, hvilket medfører betydelige fejl i sagsbehandling og uheldige konsekvenser for den ledige i form af tab af penge, selvo-pholdelsesdrift og selvrespekt.

Man kan dagligt orientere sig i diverse facebook-grupper om, hvad den enkelte ledige kæmper med i form af uforståelige sagsge, skiftende sagsbehandlere, ventetider, ubehagelige og angstfremkaldende møder og fejlanbringelser i aktivering, arbejdsprøvning og praktikker.

Praktiserende læger rapporterer om, at syge bliver mere syge, og at raske udvikler depressioner, angst og selvmordstanker affødt af usikkerheden ved at være underlagt et system, der fratager dem kontrollen over eget liv, og hvor de ikke engang har mulighed for at gennemskue, hvordan eller af hvem, de bliver kontrolleret.

Det, der før lå i arbejdsprøvning på revalideringscentrene, hvor ledige fik en håndholdt indsats, der tog den tid, der var brug for, er blevet en omfattende virksomhed med indbyggede krav og terminer, der ikke tager hensyn til den enkeltes helbreds-tilstand, men skal sikre, at de ledige/syge gøres jobparate så hurtigt som muligt. Eller de holdes på en ressourceforløbsydelse igennem flere år – en ydelse, som er væsentligt lavere end den pension, som ville være alternativet, hvis man anerkendte den manglende arbejdsevne.

Det indebærer et stort antal praktikpladser og fleksjobordninger. Mange virksomheder har kontinuerligt folk i praktik. De udfører arbejde, der sparer arbejdsgiverne for løn til andre, der ellers skulle udføre det pågældende arbejde. Eksempelvis tager de fleste supermarkeder folk ind til at sætte varer på hylder. Når praktiktiden er udløbet, skiftes praktikanterne ud med nogle nye. Sjældent fører en praktiktid til et fast arbejde. F.eks. har Coop og Salling Group tilsammen over 10.000 i ulønnet praktik eller løntilskudsstillinger.

Jobcentrene med 10.000 ansatte er ansvarlige for processen. De har til opgave at hjælpe den ledige i arbejde. Hvor mange, der reelt kommer i job via jobcentrene, ved vi ikke. Jobcentrene fører ikke statistik over deres egen effektivitet, selv om det efterhånden er mange år siden, de blev etableret for at løse arbejdsløshedsproblemerne. Udgiften til driften af dem beløber sig til ca. 13 mia. om året. Derudover går der omkring 100 mia. til forsørgelsesydelse på beskæftigelsesområdet. Til sammenligning koster forsvaret ca. 25 mia. årligt.

Kulturen på det parallelle arbejdsmarked er præget af, at ingen i systemet har tiltro til, at de ledige gerne vil i arbejde. Systemet har taget magten fra borgeren, der ofte føler sig som en brik på et ludobræt. Bedst som man får lov til at rykke frem, bliver man slået hjem. Når det er sket flere gange, opgiver ”brikken” troen på nogensinde at kunne komme i mål.

Hvis vi havde borgerlø, ville hele denne umenneskelige behandling af borgere i

svære situationer ophøre. Der ville ikke længere være grundlag for det statsautoriserede parallelle arbejdsmarked, og virksomhederne måtte herefter vurdere, hvilke funktioner, de fortsat skulle have varetaget til lønnede job.

Ud over de dyre beskæftigelsesforanstaltninger ville samfundet spare penge på at behandle folk, der i dag får traumer af systemet. Og sidst men ikke mindst ville borgeren kunne gebærde sig igennem perioder uden erhvervsarbejde med værdigheden og selvbestemmelsen i behold.

Fagbevægelsen og borgerlønnen

Når mange i fagbevægelsen enten har været modstandere af eller meget skeptiske over for borgerlønstanken, har det historiske årsager. Det bunder i en bekymring for en svækkelse af a-kasserne og fagbevægelsen eller i en form for konservatisme.

Fagforeninger varetager som udgangspunkt arbejdernes interesser, men udvikler derudover, som alle organisationer, en interesse i at opretholde sig selv. Fagforeninger får en kollektiv magt i forhold til arbejdsgiverne, men også i forhold til arbejderne, f.eks. i forbindelse med overenskomster og dannelse af strejkekasser.

Med en borgerløn tilbageføres dele af den magt til den enkelte arbejder. Det er nu den enkelte arbejder, der suverænt afgør, om han/hun fortsat ønsker at arbejde eller "strejke". Det betyder ikke, at fagforeninger bliver overflødige, men kun, at en basisindkomst vil mægtiggøre den enkelte arbejder, ikke alene i forhold til arbejdsgiveren, men også i forhold til fagforeningen som organisation. Med en borgerløn vil den enkelte arbejder ikke på samme måde være tvunget til at underlægge sig den fagforeningsmæssige organisation, men i langt højere grad kunne tilslutte sig denne organisation ud fra en personlig vurdering af, om fagforeningen rent faktisk varetager hans/hendes interesser.

Men også i et borgerlønsamfund vil der være behov for en fagbevægelse til at varetage de arbejdendes interesser, og der er gode grunde til, at fagbevægelsen burde støtte tanken om borgerløn.

For det første fordi den enkelte arbejder med en borgerløn som grundlag bliver styrket i sin forhandlingsposition over for en arbejdsgiver ved at være sikret et materielt eksistensgrundlag. Med en borgerløn/basisindkomst kan man nægte at arbejde på betingelser, man finder uacceptable.

Hvis en arbejdsgiver ikke er alvorligt interesseret i at forhandle løn og forbedring af arbejdsforholdene, vil en individuel arbejder kunne opsig sin kontrakt og forlade

arbejdspladsen, fordi han altid vil være sikret et ubetinget eksistensminimum. Arbejdsgivere vil med andre ord have sværere ved at skræmme folk til at blive og tilpasse sig et dårligt arbejdsmiljø. Borgerløn repræsenterer altså en forhandlingsmæssig magt for den enkelte lønarbejder.

Borgerlønnen kan også ses som en sikring af en kollektiv magt, en form for strejkekasse, som adskiller sig fra de nuværende strejkekasser ved, at alle, enkeltvis og samlet, disponerer over strejke muligheden, som dermed ikke er styret af fagforeningen

For det andet bør fagforeningerne støtte tanken om en borgerløn, fordi deltidsarbejde bliver mere og mere udbredt, og derfor må hele overenskomstsyste met gentænkes. Fagforeningerne kommer altså på en helt ny opgave med at overenskomstdække deltidsstillinger og andre ansættelsesformer.

For den nye klasse, prekariatet, som netop for en stor dels vedkommende består af mennesker med usikre ansættelsesvilkår, vil en borgerløn være helt nødvendig, fordi det eksisterende sikkerhedsnet har spillet fallit i forhold til denne gruppe.

I de sidste 15 år er der skridt for skridt sket et paradigmeskift i den danske arbejdsmarkeds- og socialpolitik, hvor fagbevægelsens og a-kassernes rolle er blevet svækket. Velfærdsstatens adskillelse af arbejdsmarkeds- og socialpolitikken er langsomt blevet erstattet af konkurrencestatens integrering af de to politikområder.

I erkendelse af, at arbejdsmarkeds- og socialpolitik bliver stadig mere integreret, ville det være naturligt, hvis fagbevægelsen satte sig som mål at skabe en ny indholdsmæssig sammenhæng til kontanthjælpssystemet. Det ville fjerne det institutionelle skel mellem overklassen blandt arbejderne i a-kassesystemet og underklassen i kontanthjælpssystemet, og det kunne bane vejen for et nyt enstrengt system med en ubetinget basisindkomst i bunden.

Hvis fagbevægelsen og venstrefløjen i Folketinget var i offensiven på dette område, kunne de være med til at forhindre, at et sådant system blev dikteret af borgerlige præmisser med reducerede ydelser, strengere rådighedskrav og mindsket indflydelse til fagbevægelse og a-kasser. Et system på venstrefløjens og fagbevægelsens præmisser kunne ligefrem give væsentlige fordele i forhold til det nuværende system, blandt andet fordi det ville bygge på et ubetinget borgerlønelement.

Den største fordel for den samlede arbejderbevægelse ville være, at man kunne sikre en mere smidig og solidarisk sammenhæng mellem de forskellige dele af arbejderklassen. Her tænkes på de a-kassemlemmer, som sjældent er arbejdsløse, og som

udgør kernen blandt de nuværende medlemmer, de medlemmer, som ofte er arbejdsløse, og som konstant lever med truslen om at blive smidt ud af a-kasse-systemet og endelig den store gruppe, som befinder sig helt uden for a-kasse-systemet, på kontanthjælp, prekariatet, de sårbare grupper af deltidsansatte og de uformelt arbejdende.

Alle disse grupper har en fælles interesse i en basisindkomst, man kan leve af. Og fagbevægelsen vil have interesse i at organisere og skabe overenskomster for nye grupper – mennesker, som har en grundydelse, og som kun ønsker at arbejde få timer eller er særligt udsatte for arbejdsløshed (f.eks. det nye prekariat). Disse grupper har i dag ikke mulighed for at blive medlemmer af fagforeninger.

Derudover kunne fagbevægelsen blive frigjort fra de disciplineringsopgaver, som den i dag er blevet pålagt af staten. A-kassesystemet, som formelt er private forsikringssystemer, finansieres i dag hovedsageligt af staten, hvilket betyder, at a-kasserne reelt er halvstatslige organisationer, der styres af staten. A-kasserne bliver pålagt en lang række opgaver, som fjerner dem fra medlemmerne og gør dem ude af stand til reelt at varetage medlemmernes interesser. I et borgerlønssamfund ville a-kasserne stadig kunne tilbyde medlemmerne forsikringer, der bygger oven på borgerlønnen.

På det praktiske plan er det forståeligt, at fagforeningerne og a-kasserne som organisationer er skeptiske over for borgerløn. En sådan ny indkomstfordelingsnøgle vil uundgåeligt betyde ændringer af disse organisationers struktur og arbejdsmåde, og de fleste organisationer har en indbygget konservatisme. Men det faktum, at udviklingen tydeligvis løber fra fagforeningernes nuværende praksis, kan forhåbentlig sætte dem i gang med den nødvendige forandringsproces.

Med borgerløn vil konkurrencen mellem arbejderne (dem på kontanthjælp, dem i a-kasse, østarbejdere og flygtninge/indvandrere) og mellem fagforeningerne indbyrdes kunne reduceres. En borgerlønsreform vil nødvendiggøre betydelige organisatoriske ændringer i fagbevægelsen og a-kassesystemet, hvilket uundgåeligt vil medføre, at vi kommer til at tænke fagbevægelsens rolle i samfundet på en ny måde, men det vil sandsynligvis kun være til fordel for både fagbevægelsen og samfundet.

Borgerløn og den grønne omstilling

Den grønne omstilling forudsætter økonomisk tryghed

Hvis den grønne omstilling, som kommer til at strække sig over en meget lang periode, skal lykkes, er en af de fundamentale forudsætninger, at den brede befolkning har et sikkert og trygt økonomisk grundlag for at give sig i kast med denne omstilling. Det kan et nyt borgerlønsэлемент i arbejdsmarkedspolitikken skabe.

Derfor er der behov for en større fortælling om borgerløn og bæredygtig udvikling, hvis den bæredygtighedsrevolution, som mange efterhånden accepterer som en nødvendighed, skal lykkes.

Men borgerlønsidéen vil ikke opnå et større gennembrud, medmindre den snævre tekniske borgerlønsfortælling kobles sammen med fortællingerne om borgerløn som en videreudvikling af den universelle velfærdsstat og skabelsen af en bæredygtig udvikling.

Helt overordnet står vi nemlig over for at dreje vores samfund fra at være økonomiske vækstsamfund til at blive bæredygtige ligevægtsamfund.

Ligevægtsøkonomi i stedet for vækst

Hvorfor skal vi stille os skeptiske over for en fortsat økonomisk vækst i samfundet og i stedet arbejde frem imod et bæredygtigt ligevægtsøkonomisk samfund?

Fordi den økonomiske vækst i samfundet er blevet uøkonomisk, kontraproduktiv. Fordelene ved væksten er blevet stadig mindre end omkostningerne. På en række områder har det endnu ikke vist sig tydeligt, fordi fordelene ved væksten måles umiddelbart, hvorimod omkostninger først viser sig på lidt længere sigt.

Vi ved, at vi globalt set ikke kan fortsætte den økonomiske vækst og nå Paris-aftalens mål om maksimalt 1,5-2 graders global opvarmning, fordi der er en direkte sammenhæng mellem BNP som mål for den økonomiske vækst og CO₂-udledningerne. Men derudover er den økonomiske vækst også forbundet med udviklingen i en række andre udviklingstendenser, som skal vendes, hvis man skal nå et bæredygtigt verdenssamfund. Det gælder forbruget af energi, forureningen, biodiversitetstabet, og størrelsen af det økologiske fodaftryk, som hvert land afsætter.

Den amerikanske økologiske økonom Herman E. Daly har givet en fortolkning af

en dynamisk ligevægtsøkonomi, som angiver sammenhængen mellem bæredygtighed, politik og økonomi.

Daly mener, at en bæredygtig udvikling indeholder tre forskellige politiske mål: *Økologisk bæredygtighed, social retfærdighed og økonomisk effektivitet*, der er svar på de tre grundproblemer i en økonomi: økonomiens størrelse (omfang i forhold til naturen), fordelingsproblemet, og allokeringproblemet.

Målsætningen om den økologiske bæredygtighed er et omfangsproblem og vedrører, hvor stort det økonomiske system kan være i forhold til det omgivende økologiske system.

Målet om den sociale retfærdighed er et spørgsmål om, hvordan man laver en retfærdig fordeling mellem forskellige indkomstmodtagere og generationer. Fastsættelsen af målene om bæredygtighed og den sociale retfærdighed kan ikke løses af markedet, men er et politisk problem. Her foreslår Daly en politisk fastlæggelse af institutioner til stabilisering af kapitalbeholdningen og befolkningstallet samt en minimumsindkomst (borgerløn) og maksimumsgrænser for formuer.

Endelig er målet om effektivitet et allokeringprobleme, dvs. et spørgsmål om, hvordan man mest hensigtsmæssigt fordeler produktionsfaktorerne jord, arbejde og kapital. Det kan løses af markedet, der er en meget effektiv mekanisme til at fremskaffe den nødvendige information og det nødvendige initiativ.

En tilstrækkelighedsrevolution

Alt det betyder, at vi på en lang række områder står foran at skulle foretage et paradigmeskift. Det, der hidtil er blevet anset for gode problemløsninger i det økonomiske vækstsamfund, er i virkeligheden en del af problemet, hvis vi skal nå frem til bæredygtighedssamfundet. Og omvendt kan det, der hidtil er blevet anset for at være problemer i det økonomiske vækstsamfund, vendes til at blive en del af løsningen i bæredygtighedssamfundet.

Økonomisk vækst betyder ofte et stigende ressourceforbrug og en u hensigtsmæssig belastning af naturen. I dag går bestræbelserne i velfærdsstaten ud på at dreje væksten, så man kan få økonomisk vækst og miljøhensyn til at gå op i en højere enhed, skabe en grøn bæredygtig vækst. Grøn vækst-tilhængerne siger, at teknologisk udvikling og uddannelse til løsning af miljøproblemerne kræver økonomisk vækst.

Den grønne vækststrategi mangler imidlertid en vision om en tilstrækkelighedsrevolution. Man vil effektivisere uden at revidere den overordnede målsætning, den

fortsatte økonomiske vækst. Det økologiske fodspor, hver borger afsætter, bør i stedet reduceres gennem en nedsættelse af unødvendig produktion og forbrug. Til denne reduktion vil en ubetinget borgerløn være central, fordi den vil gøre det muligt at trække sig ud af arbejdsmarkedet, reducere forbruget og være med til at udvikle en mere bæredygtig livsform. F.eks. vil flere kunne flytte ud af byerne, og prioritere selvforsyning og bæredygtighed.

Med den umiddelbare arbejdsløshedskrise, vi står overfor, vil et oplagt redskab til at reducere arbejdsløsheden være en nedsættelse af arbejdstiden og en gradvis indfasning af en generel borgerløn. For at dreje væksten i grøn retning er det helt centralt, at man ikke benytter den gamle metode til at bekæmpe arbejdsløshed ved bare ukritisk at skabe nye job. I forbindelse med omstillingen og på lidt længere sigt reduktionen af den økonomiske vækst er en borgerløn et afgørende redskab, fordi den afkobler forbindelsen mellem arbejde og indkomst, og dermed mellem arbejde og forbrug. Den svækker dermed kapitalismens centrale vækstmekanisme, som fordrer konstant øget arbejdsproduktivitet.

Spørgsmålet om økonomisk lighed synes mindre centralt i et vækstsamfund. Hvis alle får del i væksten, gør det ikke så meget, at de rige får lidt mere end de fattige. I et ligevægtssamfund med en begrænset ramme for materielle ressourcer bliver fordelingsspørgsmålet mellem rige og fattige mere presserende. Hvis de rige får mere, betyder det mindre til de fattige. Derfor er der behov for fastsættelse af både en minimums- og en maksimumsindkomst. Og maksimumsgrænser for formuer.

Borgerløn og ligestilling

På det kønspolitiske område er der de seneste årtier sket nogle markante forandringer. Kvindefrigørelsen gennem 60'erne og 70'erne har ført til, at vi i dag har et samfund, som i højere grad end tidligere er baseret på kvindeligt livssyn og kvindelige værdier. Nutidens feminisme er en frihedsideologi om retten til at være den, man har lyst til at være, og leve det liv, man gerne vil leve, uafhængigt af køn og race. Det er en vigtig udvikling, men der er stadig brug for at fokusere på ligestilling i forhold til indtjening, anerkendelse og repræsentation. For eksempel har kvinderne i de senere år på nogle områder overhalet mændene, ikke mindst når det handler om at gennemføre mellemlange og videregående uddannelser.

Vi vil ikke her gå i dybden med, hvad borgerløn betyder i udviklingslande, men blot nævne, at fra forsøg med borgerløn, som er gennemført i bl.a. Indien, Namibia og Kenya, ved vi, at når kvinder får borgerløn, bruger de pengene på sundhed og skole for børnene eller på investeringer i udstyr, der kan skabe flere indtægter.

Vi ser i disse år, at kønsstereotyperne er i opløsning, og at der opstår nye familie- og leveformer. Vi kommer fra en tid, hvor vi opererede med to køn, til en nutid og en fremtid, hvor køn er en mangfoldig og dynamisk størrelse. Da borgerløn generelt er et emanciperende projekt, vil det gavne feminismen og ligestillingen. Borgerløn er en lige ret for alle. Den spørger ikke, om du er det ene eller det andet i forhold til position, farve eller køn.

En ubetinget basisindkomst vil danne et økonomisk fundament under den enkelte og give alle de bedste startmuligheder for arbejdsliv, familieliv, civilt liv, flere sammen eller alene.

Ligeløn

En ubetinget basisindkomst er ikke nogen løn og påvirker som sådan ikke direkte løndannelsen på arbejdsmarkedet. Den vil ikke gøre op med det køns-mæssigt skæve arbejdsmarked, som bl.a. skyldes lovgivning fra 60'erne, der stadig sender slagskygger ind over lønninger i traditionelle kvindebrancher. Dengang vurderede man, at kvinder ikke skulle tælle lige så tungt på lønberegningen, fordi "de jo ikke var forsørgere". Kampen om lønningerne tages på arbejdsmarkedets vilkår, men med vilkår, som i nogen grad forandres med borgerløn, fordi enhver arbejdstager får reel mulighed for at sige nej til et utilfredsstillende job.

Udsatte livssituationer

En basisindkomst vil kunne medvirke til at reducere antallet af sexarbejdere. Vi taler ikke om trafficking og kvinder, der er tvunget af kriminelle – der skal andre midler til – men om kvinder, der selv har valgt at være prostituerede. Med en borgerløn i ryggen vil færre fristes til at vælge prostitution, og kvinderne vil få nemmere ved at komme ud af det.

Hvis man lever i et forhold med psykisk og/eller fysisk vold, eller på anden måde i undertrykkende forhold, vil den ukrænkelige ret til egne penge kunne styrke vedkommende til at vælge at bryde forholdet.

Alle, på og uden for arbejdsmarkedet, er i risiko for at blive ramt af sygdom, herunder stress. Rockwoolfondens undersøgelse af mænds og kvinders stressniveau (2015) viser, at kvinders er godt 10 procent højere end mænds. Også her kan et nej være et effektivt redskab.

Balancer i livet

Hvis en person, uanset køn, ønsker at prioritere omsorgsarbejde, giver borgerløn en mulighed for det, uden at en offentlig instans skal blandes ind i det personlige valg.

Statistisk set er det kvinderne, der holder længst barselsorlov og oftest passer familiens ældre. Men der er forskellige opfattelser af, hvorvidt fænomenet skyldes ulighed i indtjening eller kulturelle forskelle. Ifølge den amerikanske filosof Nancy Fraser er det nødvendigt at kæde anerkendelse sammen med ligeløn, hvis vi skal opnå ligestilling mellem kønnene. Under den forudsætning vil ligeløn i mande- og kvindefag med tiden kunne føre til en mere ligelig fordeling af det reproduktive arbejde, mener hun.

En borgerløn ændrer ikke ved, at der fortsat skal udbetales barselsdagpenge, i det omfang forældrene er tilknyttet arbejdsmarkedet.

Basisindkomst er et frigørende projekt, der lægger op til ansvarlighed og bevidsthed hos den enkelte om vigtigheden af valg og konsekvenserne for eget og andres liv.

Det spændende er, at der er plads til at eksperimentere og afprøve nye veje.

På tilsvarende måde er ligestilling et frigørende projekt, for selv om det vil være svært at måle effekten af ligestilling i samfundet direkte, da menneskers ønsker for livet er meget forskellige, er det temmelig sikkert, at den vil kunne bane vejen for, at flere når de mål, de sætter sig, eller i visse tilfælde føre til andre livsvalg, end hvis der ikke var ligestilling. I den forstand har ligestilling meget tilfælles med basisindkomst som et projekt, der med sine lige initialbetingelser, altså lige startmuligheder

i livet, skaber grobund for, at de personlige valg kan udfolde sig optimalt.

For at de lige vilkår, der i udgangspunktet ligger i en basisindkomst og i ligestilling, for alvor skal slå igennem, er det nødvendigt, at vi som samfund sørger for, at der er boliger af varierende størrelse og beliggenhed, som er til at betale, og at lovgivningen sørger for, at ingen skal tjene på, at andre skal have et sted at bo. Som boligmarkedet ser ud nu og har gjort længe, er boligen den mest ulighedsskabende faktor i Danmark. Desuden må ændringer i arveret og skattelovgivning sætte grænser for, hvor stor den økonomiske ulighed kan blive.

Borgerløn i det politiske spektrum

Basic income is not left-wing or right-wing, it's forward – Rob Bruce, engelsk borgerlønsforkæmper og forfatter til *The Global Race*.

Borgerlønnens tilhængere og modstandere er en broget flok. Af mere kendte borgerrettighedsforkæmpere kan nævnes Martin Luther King Jr., som talte for en borgerløn, den dag han blev skudt i 1968. Ligeledes har mangemillionærer i Silicon Valley, såsom Elon Musk, udtrykt deres støtte til borgerlønnen, og den franske, socialistiske præsidentkandidat i 2017, Benoît Hamon, har tilmed foreslået at indføre borgerløn i hele Frankrig.

Tilsyneladende er der noget ved borgerløn, som gør, at den spænder bredt i det politiske felt. Hvad er det ved borgerløn, der tiltrækker både fortalere og modstandere i flere politiske lejre?

I stedet for at betragte borgerløn ud fra en ren rød/blå modsætning præsenteres den her fra tre politiske positioner, der hver repræsenterer en vigtig problemstilling i den moderne politiske virkelighed:

Den "røde", der kæmper mod social ulighed og undertrykkelse.

Den "blå", der kæmper for mindre stat og mere frihed.

Den "grønne", der kæmper for miljøet, klimaet og naturen.

Borgerløn taler til alle tre positioner og kommer med løsninger på væsentlige problemstillinger, som her vil blive fremhævet.

Den røde borgerløn

Fra et "rødt" perspektiv er borgerløn interessant, fordi den styrker ligheden og trygheden i samfundet. Den erstatter et sikkerhedsnet, man kan blive viklet ind i, med et fast gulv under fødderne. Alle vil have en fast ydelse at leve for uden aktiveringstvung og en usikker hverdag.

Det største problem for den røde borgerløn er at finde accept for, at de rige også skal have borgerløn. Hvorfor skal de, der har mest, også have en sådan ydelse? Det skal de, fordi alle skal have et sikkert livsgrundlag, som ikke står til diskussion, og som er betingelsesløst. Og det skal de, fordi vi ikke vil administrere besværlige

ordninger med vurdering af menneskers situation og behov. Og desuden sørger en progressiv skat for at hente beløbet tilbage i statskassen, hvis en person har en høj indtjening. Hvis der indføres en borgerløn, er der ikke længere huller i det mest basale sikkerhedsnet, og da alle, også erhvervsaktive, får borgerløn, giver det også en øget tryghed for dem, som kommer ud for en turbulent omvæltning i livet med skilsmisser, fyringer og konkurser eller bare sæsonarbejde.

Den røde borgerløn er en borgerløn for lighed og tryghed. Hvis vi ikke behøver at tænke på det mest basale for at kunne overleve, men ved, hvad vi som minimum kan forvente at leve for, kan vi alle se mere håbefuldt mod fremtiden og arbejde frem mod det, vi ønsker i livet og ikke mindst have tid og overskud til at være noget for hinanden.

Den blå borgerløn

Ud fra en "blå" synsvinkel kan borgerløn være tillukkende, fordi den sikrer større frihed og mindre bureaukrati. En "blå" borgerløn erstatter det altomfattende bureaukrati med en simpel regel: Du har ret til at leve som et frit væsen uden for mange regler og regulativer eller kontrol. For den blå borgerløn er det indlysende, at ethvert menneske frit skal kunne vælge sin vej i livet.

Tilhængere af den blå borgerløn har det dog svært med, at borgerlønnen er en offentlig ydelse til alle. Hvorfor er det rimeligt, at alle får noget, men ikke alle arbejder for det? Svaret er, at vi alle arbejder for at holde hjulene i gang, både med og uden løn. Og at penge, der gives til dagligt forbrug, giver kapital tilbage til produktionsøkonomien. En blå borgerløn sætter os fri og gør det nemmere at komme ind og ud af arbejdsmarkedet, så vi har mulighed for og tid til at fremme karrieren, stifte virksomhed eller på anden vis gøre det, vi mener er vigtigt. Borgerløn er også for arbejdsgivere et langt mere fleksibelt system.

Den blå borgerløn er en borgerløn for frihed. Ved at sætte mennesker fri, øger vi samlet det, vi kan gøre sammen som mennesker, hvilket alle eksperimenter med borgerløn indtil videre også har påvist. Den blå borgerløn afbureaukratiserer velfærdsstaten, så der er mere tid til velfærd, og mindre tid til stat.

Den grønne borgerløn

Det "grønne" perspektiv på borgerløn rummer et løfte om en anden kultur, væk fra frås og forbrugsvanvid og over i en mere harmonisk sammenhæng mellem produktion og forbrug, og mellem mennesker og natur. En "grøn" borgerløn indebærer en styrkelse af civilsamfundet og det uformelle arbejde. Den fastsætter et beløb, som vi

alle kan leve for, og får fokus væk fra den konstante søgen efter et mere velbetalt job, over til at vi får mulighed for at fokusere på de aktiviteter, der betyder mest for os.

For den grønne borgerløn er det vigtigt med et kulturskifte, hvor vi ikke søger vækst for vækstens skyld, og hvor vi alle bliver bedre til at finde værdi i en mere bæredygtig tilværelse, som en borgerløn giver det nødvendige rum for at kunne udfolde.

Den grønne borgerløn er for fremtiden og vækker drømmene om, hvad vi ønsker os af livet, for og med hinanden. Den grønne borgerløn kan ikke i sig selv løse klimaproblemerne, men den kan skabe grundlag for den kulturændring, som er nødvendig for, at vi bevæger os i den rigtige retning. Vi kan ikke producere os ud af klimakrisen med en hoben lønarbejdere, der tilmed skal bruge deres løn på miljøbelastende og affaldsproducerende forbrug. Vi bliver nødt til at ændre noget fundamentalt, og det kan den grønne borgerløn være med til.

En fælles borgerløn

Hver af de tre farver repræsenterer forskellige kvaliteter eller muligheder i borgerlønnen, men uanset politisk ståsted er borgerlønnen altid ubetinget, universel, individuel og tilstrækkelig.

Borgerløn er i sin essens tværpolitisk, fordi langt de fleste nok kan være enige om, at alle mennesker som minimum har ret til tag over hovedet, mad og tøj. Retten til at overleve er forudsætningen for retten til at leve som en fri borger og et værdigt medmenneske.

Borgerløn er forankret i grundlæggende demokratiske humanistiske værdier og sigter videre end nationalstaten og mod en fremtid, hvor alle mennesker har en basal, ubetinget ret til et livsgrundlag. Borgerløn vil på globalt plan være afgørende for at nå det første mål i FN's 17 verdensmål, at afskaffe fattigdom. Den vil også give liv til EU's charter, artikel 1: "Den menneskelige værdighed er ukrænkelig", og til FN's menneskerettigheder, artikel 3: "Enhver har ret til liv, frihed og personlig sikkerhed".

Borgerløn – fordi ...

Basic Income doesn't solve every problem – but it makes every problem easier to solve
– Sandhya Anantharaman, Universal Income Project California

For menneskets skyld

Fordi borgerløn ...

- byder hver enkelt borger velkommen i samfundet – og styrker dermed selvværd og livskvalitet
- gør lønarbejde til et frit valg
- sætter mennesker fri til at vælge deres egen bane i et solidarisk samfund
- lader ønsket, viljen og lysten drive værket
- gør lønarbejde tilfredsstillende og lønsomt, da det altid vil kunne betale sig, eftersom alle indtægter lægges oven i borgerlønnen
- skænker os en ny, tidssvarende, indlysende, betryggende menneskeret

For retfærdighedens skyld

Fordi borgerløn ...

- skænker os alle en grundlæggende lighed i form af overskudsdeling (dividende) af de samfundsværdier, vore flittige forfædre og formødre har oparbejdet til os
- også byder studerende, syge, arbejdsløse, kontanthjælpsmodtagere, hjemløse og pensionister velkommen i samfundet
- betyder, at ingen skal finde sig i uanstændige arbejdsvilkår eller tvinges i ”nyttejob”
- giver plads til forskellighed – forskellig arbejdsevne, forskellige normer, forskellige ønsker og forskellige forudsætninger

For fællesskabets skyld

Fordi borgerløn ...

- grundlægger et ærligt og reelt velfærdssamfund. Borgernes tillid til samfundet er af afgørende betydning for alles ve og vel
- frisætter kreativitet og innovation som følge af nutidens mængder af arbejdskraftbesparende teknologi

- gør det tydeligt, at vi arbejder for hinanden
- giver os mere tid til demokratiet og til at tage gode beslutninger
- øger vores kollektive intelligens (forskning viser, at fattige tager dårlige beslutninger, ikke fordi de er dumme, men fordi de er fattige)

For arbejdslivets skyld

Fordi borgerløn ...

- forvandler arbejdet fra forpligtelse til selvvalgt, tilfredsstillende, meningsfuld aktivitet. Arbejde er al aktivitet, alt det, vi vil og virker med, og det skal ikke forårsage uvilje, ulykke og meningsløshed
- er en reel flexicurity-ordning, der også giver de bedste betingelser for prekariseret arbejdskraft
- vil sikre alle et reelt nej til dårlige arbejdsvilkår og unyttigt arbejde

For samfundsøkonomiens skyld

Fordi borgerløn ...

- giver alle borgere et økonomisk livsgrundlag, hvilket er i tråd med, at en stadigt stigende del af erhvervsøkonomien er mere eller mindre uafhængig af arbejdskraft
- vil være en god kriseforsikring. Kriser kan næppe undgås, men de kan forebygges og mildnes, når der udspændes et sikkerhedsnet under alle borgere. Og samfundsøkonomien holdes på enkel vis i gang, f.eks. under en pandemi
- giver virksomheder bedre vilkår ved udsving i omsætning
- vil være iværksætterstøtte og mindske risiko og gældsætning

For miljøets skyld

Fordi borgerløn ...

- muliggør en helhjertet indsats for miljøet og klimaet, bl.a. ved at vi kan nøjes med at arbejde efter behov og skåne kloden for følgerne af menneskehedens hyperaktivitet
- ophæver nødvendigheden af at skabe arbejdspladser for at sikre fortsat vækst i produktion og forbrug, da indkomsten ikke længere udelukkende eller primært er forbundet med erhvervsarbejde
- vil gøre det lettere at argumentere politisk for en grøn omstilling eller at forholde sig kritisk til virksomheder, som er til skade for miljøet. Det vil ikke læn-

- gere være et tilstrækkeligt argument, at en virksomhed skaber arbejdspladser
- øger muligheden for at deltage i det uformelle, ulønnede arbejde, giver tid til nære relationer og lokalsamfund og kan føre til et andet forbrugsmønster end i et samfund, hvor erhvervsarbejde på fuld tid er selve normen for, hvordan livet leves

For nemheds skyld

Fordi borgerløn ...

- gør det hele nemmere, såvel for den enkelte som for hele samfundet
- er et rationaliseringsprojekt. Man slår en række overførselsindkomster (kasser) sammen, og får en enkelt kasse med nogle klare, ensartede regler. Det er enkelt, administrativt billigt, let at forstå og vil mindske snyd
- muliggør afvikling af et enormt, bekosteligt og besværligt bureaukrati, der inddeler folk efter alder, status, økonomi og helbred
- gør aktivering og nyttejob til en frivillig sag, ligesom arbejdet selv. Dermed mindskes også unødige jobskabelse og pseudoarbejde

Udsigt til mere frihed og tryghed

Borgerløn vil skænke os friheden til at bestemme over vores eget liv og egen tid. Samtidig vil vi kunne gøre det på et langt tryggere grundlag. Der kan selvfølgelig ikke gives garanti for, at mennesker vil blive lykkeligere på borgerløn, men det er et faktum, at mange føler sig stressede på arbejdet og ofte næsten endnu mere, hvis de ikke har arbejde, fordi de bliver presset økonomisk af "systemet" eller føler sig marginaliserede, når de ikke lever op til samfundets normer. Friheden til at kunne tilrettelægge sit liv, som man vil, arbejde lidt eller meget, formelt eller uformelt, realisere drømme, man måske har haft længe, vil give ro i sindet hos mange, og det vil igen kunne bane vejen for større kreativitet og livsglæde. Borgerløn stiller os alle, individuelt såvel som i fællesskab, friere i de livsvalg, som tilsammen tegner vores tilværelse.

Borgerlønnens historie

Forestillingen om, at alle mennesker skal garanteres en minimumsindkomst, kan føres langt tilbage i historien.

1526

Juan Luis Vives, som var borgmester i den belgiske by Brugge, anses som den første, der udformede tanker om en indkomstgaranti- eller borgerlønsordning for alle borgere.

1776

Thomas Paine (1739-1809), en af de såkaldte "Founding Fathers" i den amerikanske uafhængighedskrig, som førte til dannelsen af Amerikas Forenede Stater, var også en af basisindkomstidéens pionerer. I en pamflet, som han kalder "Agrarian Justice", skriver han, at naturen er Guds gave til menneskeheden, og at alle mennesker har lige ret til jorden. Derfor har de ejendomsbesiddende en moralsk forpligtelse til at sikre de ikke-ejendomsbesiddende en lige ret til naturens værdier. Det skal ske ved at tildele dem en andel af de fælles skabte og arvede værdier gennem en andel i jordrenten. På den måde opstår idéen om en social dividende til alle borgere.

1918

Et medlem af det britiske Labour Party, ingeniøren Dennis Milner (f. 1892) og hans hustru Evelyn Mabel Milner (f. 1894), begge kvækere, udgiver en pamflet med titlen Scheme for a State Bonus, hvor "State Bonus" skal forstås således, at alle borgere har ubetinget ret til en del af samfundsproduktet.

Filosoffen Bertrand Russell (1872-1970) argumenterer i bogen *Proposed Roads to Freedom* (på dansk *Veje til Frihed*, 1919) ud fra en socialistisk-anarkistisk synsvinkel for, at alle skal have ret til et eksistensminimum og ikke være tvunget til at arbejde.

1930'erne

Den engelske økonom Georg D.H. Cole (1889-1959), der var tilknyttet Labour, foreslår i 1930'erne en social dividende som en løbende fordeling af den kollektive arv af produktionen.

En anden engelsk økonom, der i samme periode fremfører tanker om en social dividende, er den senere nobelpristager James Meade (1907-95). Han så en social dividende som et centralt element i en løsning af både arbejdsløsheds- og fattigdomsproblemet. Meade diskuterede også muligheden for en skattefinansieret basisindkomst. Men han mente, at det var umuligt at indføre en basisindkomst

udelukkende gennem indkomstskatten. Det er interessant, at tanken om en samfundsarv, der løbende udbetales som en samfundsdividende til alle borgere i samfundet, også i Danmark allerede i 1930'erne bliver fremført af den danske forfatter Johannes Hohlenberg.

1942

Idéen om en dividende lever videre i England, idet den engelske, liberale økonom og politiker Lady Juliet Rhys-Williams i 1942 fremlægger en plan for en social dividende, et modspil til Beveridge-planens idé om en folkeforsikring.

1953

Begrebet »basic income«, basisindkomst, bliver for første gang brugt af Jan Tinbergen, hollandsk økonom og nobelpristager (1969)

1962

Milton Friedman (f. 1912), økonom og nobelpristager (1974), formulerer for første gang sine tanker om en negativ indkomstskat i bogen *Capitalism and Freedom* som led i den "kamp mod fattigdommen", som Kennedy- og Johnson-administrationerne førte i 1960'erne i USA.

1968-71

I USA er der i de år en livlig debat blandt fremtrædende økonomer af meget forskellig observans. Således støtter Milton Friedman, fra et liberalt perspektiv, en nyorientering i velfærdspolitikken (via negativ indkomstskat). På den keynesianske side støtter to fremtrædende, senere nobelpristagere, James Tobin og Paul Samuelson den samme idé. En anden fremtrædende talsmand for en garanteret mindsteindkomst er borgerrettsforkæmperen Martin Luther King. Men det bliver den republikanske præsident Richard Nixon, der skal forsøge at omsætte den brede konsensus blandt eksperterne til praktisk politik i form af en negativ indkomstskat. Det lykkes imidlertid ikke at få forslaget igennem i 1971, da der mangler 10 stemmer i senatet.

1968-1980

I løbet af tolv år gennemføres fire videnskabelige forsøg med en såkaldt *garanteret årlig indkomst* ("Guaranteed Annual Income") efter en model baseret på negativ indkomstskat. Forsøgene finder sted i både by- og landdistrikter i USA og med tilfældigt udvalgte mål- og kontrolgrupper, dog primært familier eller enlige med børn og lave indkomster. Resultatet af forsøgene viser bl.a., at navnlig børnenes sundhedstilstand bliver forbedret. De klarer sig også bedre i skolen og tager i højere grad videregående uddannelser.

1974-79

Mellem 1974 og 1979 gennemføres et stort anlagt videnskabeligt forsøg med borgerløn i Canada. Forsøget bliver kaldt "Mincome" – en forkortelse for "Minimum Income" – og finder sted i Manitoba-provinsen i den lille by Dauphin og i provinshovedstaden Winnipeg. Som i de amerikanske forsøg i samme periode er også dette forsøg baseret på en model med negativ indkomstskat. På grund af ændringer i de politiske magtforhold både på landsplan og lokalt plan bliver forsøget lukket ned i 1979, og først adskillige år efter, i 2009, bliver de mange data fra forsøgene – ca. 2000 kasser med dokumenter – analyseret af en forsker ved University of Manitoba ved navn Evelyn Forget. Hun publicerer resultaterne af sin forskning i 2011, og af dem fremgår det, at forsøgene har haft meget af den samme effekt på modtagerne af basisindkomsten, som det sås i de amerikanske forsøg, herunder forbedret sundhedstilstand, og unge som tog længere uddannelser, fordi de ikke var tvunget til at gå ud og arbejde. Andre igen brugte deres basisindkomst som springbræt til et bedre job. Generelt arbejdede modtagerne ikke mindre end kontrolgruppen, bortset fra mødre med små børn, som blev længere tid hjemme.

1976

Alaska opretter en investeringsfond baseret på overskuddet fra udvinding af statens naturressourcer. Fra og med 1982 er renteindtægterne heraf hvert år blevet udbetalt som en social dividende til alle borgere i Alaska. Beløbet varierer meget, alt efter fondens indtjening, men ligger typisk på mellem 1000 og 2000 dollars.

1978

Politikeren Kresten Helveg Pedersen, fysikeren Niels I. Meyer og filosofen og forfatteren Villy Sørensen udgiver bogen *Oprør fra Midten*. Bogen udfolder idéen om et humanistisk ligevægtssamfund, og heri er borgerløn en væsentlig faktor.

1986

Der skabes et europæisk netværk af forskere omkring idéen Basic Income i Louvain-la-Neuve i Belgien. Det kommer til at hedde Basic Income European Network (BIEN). Philippe Van Parijs (Belgien), Claus Offe (Tyskland), Guy Standing (England) og Niels I. Meyer (Danmark) er blandt stifterne.

2000

Borgerlønsbevægelsen i Danmark dannes i januar 2000 på Ask Højskole. Navnet ændres i 2004 til BIEN Danmark – Borgerlønsbevægelsen.

2004

BIEN har fået så stor tilslutning fra lande og organisationer uden for Europa, at man på en kongres i Barcelona beslutter at ændre bevægelsen til at være et

globalt netværk med navnet Basic Income Earth Network. Samme år bliver Borgerlønsbevægelsen i Danmark medlem af BIEN og kalder sig herefter BIEN Danmark – Borgerlønsbevægelsen.

2008-09

I et fattigt landområde i Namibia, i Otjivero-Omitara-området, omkring 100 kilometer øst for Windhoek, bliver der iværksat et pilotforsøg med borgerløn, hvor alle indbyggere under 60 år modtager en månedlig ubetinget ydelse på 100 namibiske dollar, svarende til ca. 10 euro. Resultaterne af forsøget minder meget om dem, man ser i de indiske forsøg, som er beskrevet nedenfor.

2010-13

En række UNICEF-støttede pilotprojekter med basisindkomst fordelt på 22 tilfældigt udvalgte landsbyer, herunder kontrollandsbyer, iværksættes i den indiske delstat Madhya Pradesh. Forsøgene indledes i erkendelse af, at den offentlige nødhjælp har slået fejl, idet tre fjerdedele af hjælpen aldrig når frem. Der oprettes en individuel bankkonto for hver enkelt beløbsmodtager i forsøget med en månedlig overførsel, hvortil der ikke er knyttet betingelser af nogen art. Beløbet sættes først til 200 indiske rupier pr. voksen og 100 pr. barn, men reguleres senere til hhv. 300 og 150, hvilket udgør ca. 30 procent af indkomsten i en lavindkomstfamilie. Professor Guy Standing, SOAS University of London, står i samarbejde med den indiske fagforening SEWA, *Self-Employed Women's Association*, for den uafhængige videnskabelige dokumentation og undersøgelse af forsøget.

Resultaterne af forsøgene viser, som i tidligere forsøg, at den generelle sundhedstilstand bliver forbedret i målgruppen, og at børnenes skolegang bliver mere regelmæssig og længerevarende, plus at de får højere karakterer. Dertil kommer forskellige bemærkelsesværdige adfærdsændringer sammenlignet med kontrolgrupperne. Eksempelvis bliver pengene brugt på forbedringer af boligen og de sanitære forhold, på sundere fødevarer og på bedre medicin eller sundhedsforsikringer, og man går oftere til læge. Målgruppen foretager også flere investeringer i f.eks. landbrugsudstyr, husdyr og sædekorn. Pengene går ikke til tobak, alkohol o.l., som nogle kritikere af en ubetinget kontant ydelse havde forestillet sig.

Den økonomiske aktivitet stiger i målgrupperne sammenlignet med kontrolgrupperne. Der bliver arbejdet mere, og mere produktivt, især blandt kvinderne, hvis stilling i samfundet bliver styrket i kraft af den økonomiske uafhængighed, de opnår ved at modtage en individuel basisindkomst. Endelig kan man iagttage, at handicappede i højere grad bliver inddraget i samfundet.

2013-14

Det første europæiske borgerinitiativ til en ubetinget basisindkomst (eci-ubi.eu) for hele EU godkendes af Europa-Kommissionen d. 14. januar 2013, og underskriftindsamlingen kan gå i gang. Kravet er en million underskrifter fra mindst syv medlemslande over en periode på max. 12 måneder. Der samles godt og vel 300.000 underskrifter, og forslaget opnår dermed ikke tilstrækkelig mange underskrifter til, at det kan blive taget op af Europa-Kommissionen. Et andet forsøg er undervejs i 2020-22.

2014

Den tyske iværksætter Michael Bohmeyer grundlægger foreningen Mein Grundeinkommen, som har til formål via crowdfunding at samle tilstrækkelig mange penge ind til, at der kan trækkes lod om et års ubetinget basisindkomst for én person, et beløb på 12.000 euro. Hver gang indsamlingen når op på 12.000 euro, trækkes der lod. Alle kan registrere sig og deltage i lodtrækningen. Initiativet har haft stor succes i Tyskland, over en kvart million mennesker har allerede bidraget til crowdfundingen, og godt og vel 800 har modtaget et års basisindkomst. Idéen er nu udbredt til hele Europa, idet den også bruges til at samle underskrifter til det europæiske borgerinitiativ til en ubetinget basisindkomst (eci-ubi.eu).

2016

Den norske økonom Karl Ove Moene og den indiske økonom Debraj Ray præsenterer en model for en social dividende. De forestiller sig, at 9-12 procent af det årlige bruttonationalprodukt (BNP) hensættes til en fond, som alle borgere i samfundet får en individuel andel af, således at de får deres del af gevinsten fra den teknologiske udvikling. Ifølge denne model kan den sociale dividende introduceres i alle lande, rige såvel som fattige. Man kan starte med en lille andel og derefter langsomt udfase de eksisterende understøttelsessystemer. Den behøver ikke at blive indekseret, da den er en fast andel af BNP.

Den tidligere græske finansminister Yanis Varoufakis foreslår noget tilsvarende i sin model for et borgerlønssystem. Hans argumentation er, at man ikke kan bygge en finansiering af en basisindkomst på beskatning af arbejdsindkomsten, men i stedet må skabe en form for ret til en kapitalindkomst. Han forestiller sig, at en vis andel af alle nyudbudte aktier skal indgå i en offentlig fond, som derefter løbende udbetaler en dividende (borgerløn) til alle borgere.

Samme år dukker idéen om en social dividende også op i England. Økonomerne Stewart Lansley og Howard Reed fremlægger et konkret forslag i den Labour-tilknyttede tænketank Compas.

2017

Argumentet om at undgå at knytte finansieringen af en basisindkomst til indkomstskatten genfindes hos den engelske arbejdsmarkedsforsker og borgerlønsteoretiker Guy Standing. Han foreslår på samme måde, at en basisindkomst på længere sigt tager form af en social dividende, der uddeles af en velstandsfond, som bygger på beskatning af diverse renteindkomster (kapital- og formueskat, copyright-afgifter, naturressource- og jordskat, samt skat på internationale valutatransaktioner).

2017-18

I Finland bliver der i de år gennemført et nationalt forsøg med borgerløn, hvor 2.000 tilfældigt udvalgte arbejdsløse hver måned får, hvad der svarer til 4.200 danske kroner i borgerløn, uden krav om modydelser og med mulighed for at beholde ydelsen, selv om de får et arbejde. En kontrolgruppe får samme overførselsindkomster som hidtil og er fortsat underlagt krav om aktivering, ligesom de vil miste hele eller dele af deres offentlige støtte, hvis de kommer i arbejde.

Resultaterne viser bl.a., at beskæftigelsesprocenten hos modtagerne af den ubetingede ydelse er en anelse højere end for kontrolgruppen. Men der, hvor projektet slår markant og positivt ud, er på deltageres velbefindende. På væsentlige parametre for trivsel i hverdagen, tro på fremtiden og mentalt overskud viser forsøget positive resultater allerede efter et år.

FN's generalsekretær António Guterres opfordrer på FN's generalforsamling i 2018 verdens ledere til at overveje en ubetinget basisindkomst.

2020

Pave Frans skriver i sit påskebrev, at det "måske er på tide at overveje en universel basisindkomst".

2020-22

Andet europæiske borgerinitiativ til en ubetinget basisindkomst ([eci-ubi.eu](https://www.eci-ubi.eu)). Det første fandt sted i 2013. Kravet er en million underskrifter fra mindst en fjerdedel af EU-landene for at Europa-Kommissionen kan tage spørgsmålet om en europæisk borgerløn op til forhandling.

2021

Den 16. juni trækkes der lod om den første europæiske ubetingede basisindkomst, et års UBI for én person. Beløbet er på 9.600 euro og udbetales uden betingelser af nogen art. Alle EU-borgere kan deltage i lodtrækningen. Organisationen bag initiativet hedder UBI4All (ubi4all.eu) og er inspireret af det meget succesfulde tyske Mein Grundeinkommen-initiativ. UBI4ALL samarbejder desuden med det

europæiske borgerinitiativ til en ubetinget basisindkomst (eci-ubi.eu) 2020-22 for at skabe opmærksomhed omkring borgerinitiativet, som har brug for 1 million underskrifter fra EU-landene, for at forslaget kan blive behandlet af Europa-Kommissionen og Europa-parlamentet.

Om BIEN Danmark

BIEN Danmark – Netværk for Basisindkomst er en tværpolitisk forening, der arbejder for indførelse af ubetinget basisindkomst (UBI) i Danmark. Foreningen henvender sig til alle, som går ind for princippet om, at alle mennesker i samfundet betingelsesløst bør være sikret et eksistensgrundlag. Internationalt er der også et samarbejde med både BIEN (Basic Income Earth Network) og UBIE (Unconditional Basic Income Europe).

I den offentlige debat, og i befolkningen som helhed, er der løbende en vis interesse for idéen om en basisindkomst. BIEN Danmark arbejder for at synliggøre denne interesse og holde liv i debatten. Desuden arrangerer foreningen offentlige debatmøder, udgiver bøger, pjecer og foldere m.v. om ubetinget basisindkomst.

BIEN Danmark har en hjemmeside på www.basisindkomst.dk og er også til stede på de sociale medier Facebook, YouTube, Twitter og Instagram.

Litteraturliste

Adler-Karlsson, Gunnar (1977) *Nej til fuld beskæftigelse – ja til materiel grundtryghed*. København: Erling Olsens Forlag.

Bohmeyer, Michael og Cornelsen, Claudia (2019) *Was würdest Du tun?: Wie uns das Bedingungslose Grundeinkommen verändert – Antworten aus der Praxis*. Econ Verlag.

Bregman, Rutger (2017) *Utopia for realister*. People's Press.

Christensen, Erik (2000) *Borgerløn. Fortællinger om en politisk idé*. Højbjerg: Forlaget Hovedland.

Christensen, Erik og Jørn Loftager (2000) "Ups and Downs of Basic Income in Denmark", i *Basic Income on the Agenda: Policy objectives and political chances*, Robert van der Veen and Loek Groot (red.), Amsterdam, The Netherlands: Amsterdam University Press, pp. 257-268

Christensen, Erik (red.) (2004) *Velfærd på vildspor – modsigelser i velfærdssamfundet*. Frydenlund.

Christensen, Erik, Karsten Lieberkind og Christian Ydesen (red.) (2007) *Retten til basisindkomst – En demokratisk frigørelse*. Gøteborg: NSU Press.

Christensen, Erik (2008) *The Heretical Political Discourse – a Discourse Analysis of the Danish Debate on Basic Income*. Aalborg University Press: Aalborg.

Christensen, Erik (2011) *Borger i tre verdener – Johannes Hohlenbergs økonomisk-politiske filosofi*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Christensen, Erik (2017) *På vej til borgerløn*. Aktuell idédebat. Århus: Hovedland.

Davala, Sarath, Renana Jhabvala, Soumya Kapoor Mehta and Guy Standing (2015) *Basic Income: A Transformative Policy for India*. Bloomsbury Academic.

Ekstrand, Lasse (1995) *Den befriade tiden. Om arbete och medborgarlön*. Göteborg: Bokförlaget Korpen

Ekstrand, Lasse (1996) *Arbetets död och medborgarlön. En essä om det goda livet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen

- Engelbreth Larsen, Rune (2002) *Oprør fra Bredden – fra velfærdsstat til borgerløn*. København: Tiderne Skifter.
- Friedman, Milton (1962) *Capitalism and Freedom*. University of Chicago Press.
- Gaugler, Jørg (2016) *Det halvfærdige demokrati*. Karius.
- Gemynthe, Finn (2018) *Rigdom Uden Arbejde – Realitet & Ønskedrøm*. Opfinns Gemyt / Saxo Publish.
- Graeber, David (2018) *Bullshit Jobs: A Theory*. Simon & Schuster.
- Haagh, Louise (2019) *The Case for Universal Basic Income*. Polity.
- Halberg, Eskil (2017) *Roden til alt ondt*. Nemo.
- Husen, Michael (1984, E-bog 2020) *Arbejde og identitet*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Husen, Michael (1988) *Arbejde, Rytme og Tid*. København: Nyt Nordisk Forlag.
- Jackson, Tim (2019) *Velstand uden vækst – grundlaget for morgendagens økonomi*. Hovedland.
- Janson, Per (2003) *Den huvudlösa idén – Basinkomst, välfärdspolitik och en blockerad debatt*. Lund: Arkiv.
- Jensen, Anders Fogh & Dennis Nørmark (2018) *Pseudoarbejde – hvordan vi fik travlt med at lave ingenting*. København: Gyldendal.
- Knudsen, Annette Hjort m.fl. (2018) *Borgerløn på dansk*. Alternativet.
- Lafargue, Paul (2010) *Retten til dovenskab (Le droit a la paresse, 1883)* Rhodos 1970. Moderne Tider 2010.
- Lansley, Stewart and Howard Reed (2016) *Universal Basic Income: An idea whose time has come?* Compass.
- Loftager, Jørn (1996) “Citizens’ Income – a New Welfare-State Strategy?” i Erik Oddvar Eriksen and Jørn Loftager (red.), *The Rationality of the Welfare State*. Oslo: Scandinavian University Press, pp. 134-154.

- Loftager, Jørn (1999) "Aktivering eller medborgerskab" i *Nå, hvad laver du så? Om arbejde, arbejdsløshed og kvalifikationer i det 21. århundrede – et debatskrift i anledning af Magistrenes Arbejdsløhedskasses 25 års jubilæum*, Jens Peter Østerby Petersen og Birgitte Bloch Hansen (red.) Magistrenes Arbejdsløhedskasse.
- Loftager, Jørn (2002) "Aktivering som (ny) velfærdspolitisk tredjevej". *Politica*, 34, 3: 296-312.
- Loftager, Jørn (2004) *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*, Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Loftager, Jørn (2004) "Deliberative Democracy and the Legitimacy of Basic Income", i Guy Standing (red.), *Promoting Income Security as a Right: Europe and North America*, London: Anthem, pp. 179-193.
- Loftager, Jørn (2005) "Welfare as if Deliberative Democracy Mattered", i Kildal, N. & Kuhnle, S. (red.) *Normative Foundations of the Welfare State*, Routledge, London, pp. 237-252.
- McKinsey & Company (2017) *A Future that Works: the Impact of Automation in Denmark*. The Tuborg Research Centre For Globalisation and Firms, Aarhus University.
- Meyer, Niels I. m.fl. (1978) *Oprør fra midten*. København: Gyldendal.
- Moene Kalle (2016) "En virkelig delingsøkonomi" i *Dagens Næringsliv*. Den 3. September 2016.
- O'Brien, Paul (2017) *Universal Basic Income: Pennies from Heaven*. The History Press.
- Paulsen, Roland (2010) *Arbetssamhället – hur arbetet överlevde teknologin*. Malmö: Gleerups. Ny udgave (2017). Falun: Atlas.
- Paulsen, Roland (2014) *Empty Labor – Idleness and Workplace Resistance*. Cambridge University Press.
- Piketty, Thomas (2016) *Kapitalen i det 21. århundrede*. København: Gyldendal.
- Piketty, Thomas (2020) *Kapital og ideologi*. København: DJØF's Forlag og Informations Forlag.
- Russell, Bertrand (1918) *Proposed Roads to Freedom: Socialism, Anarchism and Syndicalism*. Cornwall Press, Inc, Cornwall NY (på dansk: *Veje til frihed: Socialisme*).

Anarkisme. Syndikalisme. 1919. Martins Forlag).

Sammenslutningen Af Bevidst Arbejdssky Elementer (SABAE) (1979) *Arbejdsfrihedens spøgelse.* Århus: Husets Forlag.

Srnicek, Nick & Williams, Alex (2015) *Inventing the Future: Postcapitalism and a World Without Work.* London, Verso.

Standing, Guy (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class,* Bloomsbury Academic.

På dansk: *Prekariatet.* Informations Forlag (2017).

Standing, Guy (2014). *A Precariat Charter: From Denizens to Citizens.* London, New York: Bloomsbury.

Standing, Guy (2017) *Basic Income: And How We Can Make It Happen.* A Pelican Introduction. UK: Penguin Random House.

Steiner, Rudolf (2008) *Tregrening. Nyorganisering av samfunnet og oppgjør med gamle tankevaner.* Oslo: Vidarforlaget.

Van Parijs, Philippe (1995) *Real Freedom – What (If anything) Can Justify Capitalism?* Oxford University Press.

Van Parijs, Philippe, Yannick Vanderborght (2017) *Basic Income. A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy.* Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press.

Varoufakis, Yanis (2016) *The Universal Right to Capital Income.*

Werner, Gøtz W. & Enrik Lauer (2018) *Einkommen für alle – Bedingungsloses Grundeinkommen – die Zeit ist reif.* Kiepenheuer & Witsch.

Widerquist, Karl (2013) *Independence, Propertylessness, and Basic Income: A Theory of Freedom as the Power to Say No.* New York: Palgrave Macmillan.

Widerquist, Karl, Jose Noguera, Yannick Vanderborght, and Jurgen De Wispelaere (eds.) (2013) *Basic Income: An Anthology of Contemporary Research.* Oxford: Wiley-Blackwell.

OM BORGERLØN - OGSÅ KALDET UBETINGET BASISINDKOMST

Globaliseringen, automatiseringen og den nye digitale økonomi – for ikke at tale om coronapandemien og risikoen for fremtidige pandemier – kalder på en nytænkning af velfærdssamfundet.

I dag er menneskers muligheder for livsvalg snævert bundet til forældede samfundsmønstre og ofte påvirket af en støt voksende social og økonomisk ulighed. Alt for mange føler sig desuden presset af et krævende arbejdsmarked - eller bliver hægtet helt af.

Borgerløn – en basisindkomst, der gives til alle mennesker uden betingelser og uden modkrav – tilbyder en ny udformning af velfærdsstaten, som kan være med til at løse nogle af den moderne verdens mange udfordringer.

Borgerløn kan blive det næste skridt i udviklingen af velfærdsstaten. Ikke alene vil den sikre fast grund under fødderne for de mest udsatte, den vil også give alle langt flere muligheder for at arbejde med det, de brænder for og gøre drømme til virkelighed.

Borgerløn kombinerer det bedste fra liberalismen: *frihed* med det bedste fra socialismen: *tryghed* og det bedste fra humanismen: *værdighed*.

BIEN DANMARK – BORGERLØNSBEVÆGELSEN
NETVÆRK FOR BASISINDKOMST